MARCUS ANTONIUS'UN PARTHIA SAVAŞI'NIN (MÖ 40-33) SEBEPLERİ VE SONUÇLARI ÜZERİNE BAZI DEĞERLENDİRMELER

SOME CONSIDERATIONS ON THE REASONS AND THE RESULTS OF THE PARTHIAN WAR OF MARC ANTONY (40-33 BC)

Makale Bilgisi
Başvuru: 12 Aralık 2018
Hakem Değerlendirmesi: 7 Ocak 2019
Kabul: 23 Mayıs 2019
DOI Numarası:10.22520/tubaar.2019.24.008

Article Info
Received: December 12, 2018
Peer Review: Jenuary 7, 2019
Accepted: May 23, 2019
DOI Number: 10.22520/tubaar.2019.24.008

Muzaffer DEMİR *

Anahtar Kelimeler: Marcus Antonius, VII. Kleopatra, Parthlar, Atropatene, Savaş

Keywords: Marc Antony, Cleopatra VII, Parthians, Atropatene, Battle

ÖZET

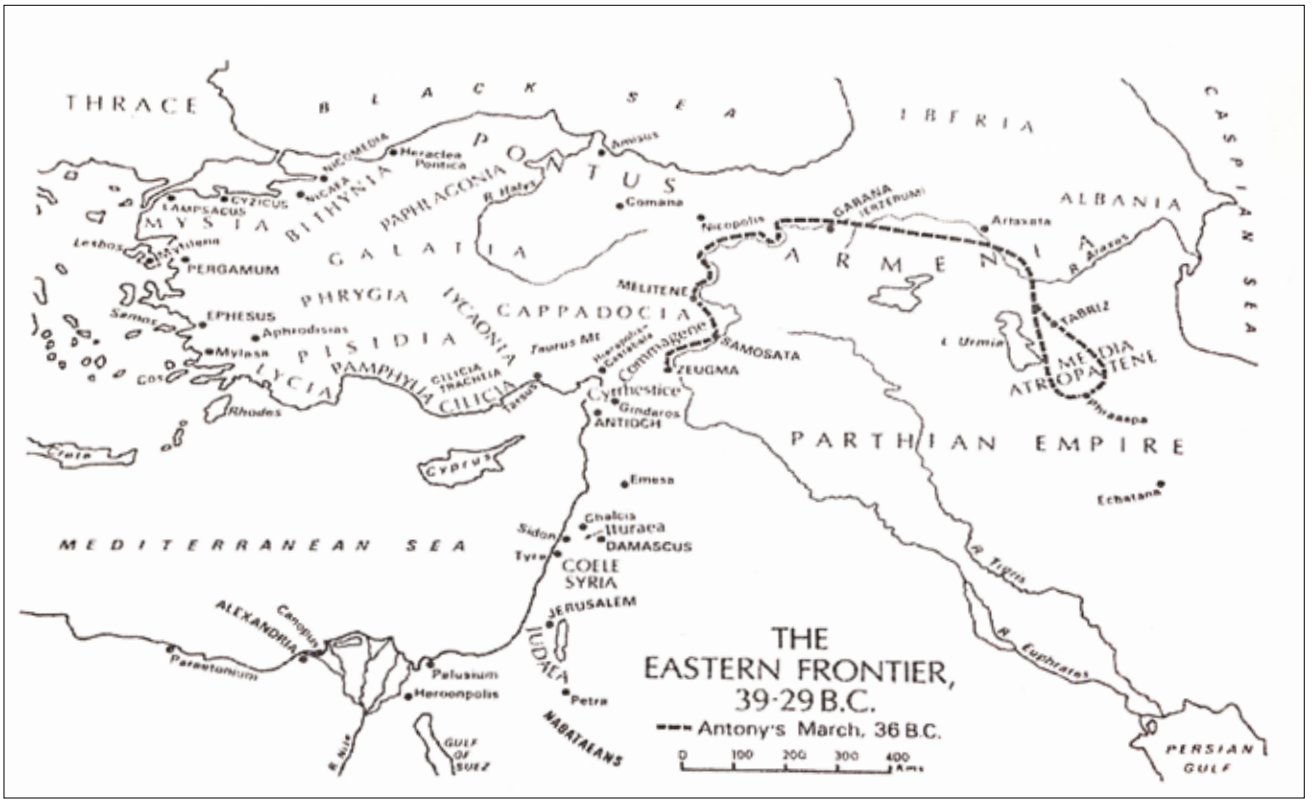
Crassus, MÖ 60 yılında kurulan I. Triumvirlik sonrasında, Pompeius ve Caesar karşısında Roma'daki popülaritesini artırmak amacıyla Doğu'da palazlanmasına fırsat vermeden Parth devletini egemenlik altına almaya karar vermiştir. Ancak Parthlar, kendilerine avantaj sağlayan askerî nitelikleri sayesinde Roma generali Crassus'u MÖ 53 yılında Carrhae Savaşı'nda ağır bir yenilgiye uğratmayı başarmışlardır. Parthlar bu savaştan hemen sonra Roma'nın kontrol ettiği Euphrates (Fırat) Nehri'nin ötesindeki topraklarda saldırılarını yoğunlaştırmış ve nihayetinde MÖ 42 yılında Syria'yı işgal etmeyi başarmışlardır. Diğer taraftan Caesar, MÖ 44 yılındaki suikast sonucu ölümünden hemen önce Parthlara karşı bir sefer düzenlemeyi planlamıştır. MÖ 43 yılında oluşturulan II. Triumvirlik'le kendisine Doğu'nun egemenliği verilen ve Caesar'ın mirasını devralan Marcus Antonius, Crassus'un bile gerçekleştirmeyi başaramadığı bir işi başarmayı, Parthlara karşı büyük bir zafer kazanarak Roma'daki rakibi Octavianus'a karşı prestij ve güç elde etmeyi arzulamıştır. Böylelikle Mısır kraliçesi VII. Kleopatra ile ilişkileri geliştirmiş ve devrik kral Herodes'e yardım ederek onun Iudaia'ya geri dönmesini, MÖ 37 yılında Ierusalem'de yeniden tahta çıkmasını sağlamıştır. Sonrasında Pontos, Galatia, Kilikia, Pisidia ve Armenia krallarının da desteğini alarak yaklaşık yüz bin lejyoner askeriyle Parthların en önemli müttefiklerinden Atropatene (günümüzde İran'ın Batı Azerbeycan eyaleti) krallığının bölgesindeki Phraaspa (bazı kaynaklarda Phraata veya Praaspa

* Prof.Dr., Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü. E-mail: dmuzaffer68@gmail.com
Bu çalışmanın bir özeti 1-5 Ekim 2018 tarihleri arasında Ankara'da düzenlenen XVIII. Türk Tarih Kongresi'nde sunulmuş, yayın için verilmemiştir.

olarak anılmaktadır) kentini ele geçirmeyi hedeflemiştir. Ancak geride bırakılan kuşatma makinalarının düşman tarafından yok edilmesi ve Armenia kralı II. Artavasdes'in aniden desteğini geri çekmesi gibi sebepler sonucunda Antonius'un bu seferi felaketle sonuçlanmıştır. Bölgeden geri çekilmeye çalışan binlerce Roma askeri soğuk hava, düşmanın vur-kaç taktikleri, açlık ve zehirlenen sular yüzünden ölmüştür. Daha sonra Antonius, genel bir ekonomik krizin olduğu bu dönemde, yine VII. Kleopatra'nın sağladığı para desteğiyle, MÖ 34 yılında Armenia'ya ikinci bir sefer düzenlemeye karar vermiş ve burayı istila etmiştir. Bu sefer sonucunda Aleksandria sokaklarında bir Roma zaferi kutlanmış, ihanetle suçlanan ve esir alınan II. Artavasdes sonrasında öldürülmüştür. Biz bu çalışmamızda Plutarkhos, Dio Cassius, Appianus ve diğer antik yazarların anlatımlarını dikkate alarak Crassus'unki gibi kötü bir tecrübe ile sonuçlanan Antonius'un Parthia Savaşı'ndaki başarısızlıklarının sebeplerini açıklamaya çalışacağız; bu sebepler arasında özellikle Octavianus ve Antonius arasındaki siyasi rekabet ve Parthların güçlü Roma ordusuna karşı uyguladıkları savaş teçhizat, taktik ve stratejilerinin üstünlüğü üzerine yoğunlaşacağız.

ABSTRACT

Crassus, after the First Triumvirate in 60 BC, decided to conquer the Parthian state before it became stronger in order to increase his popularity and prestige against the other strong leaders of Rome, Pompey and Caesar. However, as a result of their advantageous military aspects, Parthians managed to defeat the Roman general, Crassus in 53 BC at Carrhae. Right after this war, by making use of Roman civil war the Parthians intensified their raid, invasion and conquest policies at the territories beyond Euphrates (Fırat) and eventually accomplished to occupy Syria in 42 BC and Asia Minor in 40 BC. On the other hand, right before his assassination in 44 BC, Caesar had planned to make an expedition against the Parthians. Having been granted the hegemony of the East after the Second Triumvirate in 43 BC and taken the inheritance of Caesar, Marc Antony wished to increase his prestige and power at Rome against his rival, Octavian, by winning a great war against the Parthians which even Crassus had failed. Therefore, he developed relations with Cleopatra VII and enabled the overthrown king, Herodes, to return to Judaea and to resume the throne in Jerusalem in 37 BC. Afterwards, he aimed to take the city of Phraaspa (Phraata or Praaspa as mentioned in some ancient sources) at the region of the king of Atropatene (the province of Western Azarbeycan in İran), the most important ally of the Parthians, along with approximately 100.000 troops by also getting the support of the kings of Pontus, Galatia, Cilicia, Pisidia and Armenia. Yet, for the reasons such as the siege engines, coming behind, were destroyed by the enemy attacks and as Artavasdes II withdrew his support suddenly, the expedition of Antony resulted in a similar disaster. During the course of the Roman retreat, thousands of Roman troops died due to the cold weather, hit and run tactics of the enemy, starvation and poisoned waters. Later on, Antony decided to make a second expedition against Armenia in 34 BC and invaded this country by resuming the financial support of Cleopatra at a time when there was a general economic crisis. As a result of this expedition, a Roman triumph was celebrated at the streets of Alexandria and Artavasdes II, who had been taken as a prisoner of war, was executed afterwards, since he was regarded as a traitor. By taking into accounts of the ancient writers such as Plutarch, Dio Cassius, Appian and the others, we, in this study, shall strive to explain the reasons of Antony's defeat in the war against the Parthians which led to a bad end, just as Crassus had experienced, especially within the context of political rivalry between Octavian and Antony and of the superiority of Parthian war equipments, tactics and strategies used against the strong Roman army and so bring new perspectives to the matter.

Figür 1: Antonius'un Parthia Seferi (MÖ 36). / *Antony's Parthian Expedition (36 BC)*

Marcus Licinius Crassus'un I. Triumvirlik'teki siyasi ortakları Gnaeus Pompeius Küçük Asia'dan ve Gaius Iulius Caesar Gallia'dan büyük çaplı askerî başarılar elde ederek Roma'ya geri dönmüşlerdi. Dolayısıyla Crassus'un Roma'daki *auctoritas*ı, yani otorite ve itibarı onların gölgesinde kalmaya başlamıştı. Crassus, Doğu'ya bir Parth Seferi düzenleyerek elde edeceği zafer ile itibarını yeniden kazanmayı ve hattâ daha da yükseltmeyi amaçlamaktaydı; çünkü kendinden önce Pompeius bile Parthlara karşı savaşa girişmektense onlarla barış yapma yolunu tercih etmişti.[1] Ancak Roma ordusu, MÖ 53 yılında Parthlara karşı gerçekleştirdiği Carrhae Savaşı'nda, MÖ 216'daki Cannae Savaşı'nda Hannibal karşısında alınan yenilgiden sonra, daha da büyük bir yenilgiye maruz kalmıştı. Her ne kadar antik ve modern kaynaklar bu mağlubiyetin sebebi olarak genelde Crassus'un hırslı karakterini günah keçisi olarak gösterme eğiliminde olsalar da, bu durumun abartılmış olabileceğini de dikkate almak gereklidir. Onun zorlu bir Parth Seferi'ne çıkmasında, görünürde ortakları konumunda bulunan ancak aslında siyasi rakipleri olan Pompeius ve hattâ Caesar'ın teşvik edici tutumları da etkili olmuştur. Bu bağlamda Caesar'ın ona destek vermesi için gönderdiği Gaius Cassius'un Longinus (Cassius yerine uzun şeklini yazalım) savaş meydanını yersiz terk etmesi ve Armenia kralı II. Artavasdes'in Crassus'a ihanet ettiğine dair veriler ilginçliğini korumaktadır.[2] Crassus'un başarısız olması Caesar ve Pompeius'un Roma'da rakipsiz kalmasına yol açacağından, olaya bir dereceye kadar bu açıdan da bakmak gerekmektedir.[3]

Benzer şekilde, aşağıda tartışacağımız üzere, II. Triumvirlik döneminde Doğu'ya egemen olan Marcus Antonius ve merkez Roma'yı yöneten Gaius Iulius Caesar Octavianus siyasi rakipler olarak karşı karşıya gelmiş, Antonius Roma'daki otorite ve şöhretini artırmak için bir Parth Seferi yapmaya karar vermiştir. Ancak bu seferde başarılı olabilmesi yönünde Octavianus'un desteğini yeteri kadar alamamış, hattâ Octavianus onun başarısız olması için Armenia kralı II. Artavasdes ile işbirliği yapmıştır. Biz bu çalışmamızda Roma ordusunun Parthlar karşısında yeniden yenilgiye uğratılmasını üç denklem üzerinden işlemeye çalışacağız: (a) Parth ordusunun stratejik ve taktiksel olarak temelde savunmaya odaklanmış olması; (b) Parth devletinin merkez siyasi damarını daha istikrarlı bir şekilde güçlü ve bir arada tutmaya devam etmesi; (c) Parth ordusunun asimetrik askerî avantajları elinde tutması.

Parth kralı II. Orodes'in Carrhae Savaşı'nda Crassus'u ağır bir yenilgiye uğrattıktan ve hattâ onu katlettikten

[1] Keaveney 1982: 424.

[2] Plut. *Cras*. XXII.3.

[3] Konudaki en son tartışmalar ve bu yöndeki görüş için bkz. Demir 2018.

sonra, Crassus'un katledilen cesedi üzerinden bile nefret dilini ifşa ettiği antik kaynaklarda öne çıkarılmaktadır. Plutarkhos'a göre, II. Orodes'in sarayında sahnelenen Euripides'in *Bakkhai* oyununun temsili sırasında Tralleisli Iason isimli oyuncu, Crassus'un kafasını kralın önünde eğilerek seyirciye fırlatmıştır.[4] Bir iddiaya göre de II. Orodes, Crassus'un hırsının sonucunun ne olduğunu göstermek için onun kesik kafatasının içine eritilmiş altın döktürmüştür.[5] Halbuki II. Orodes, Carrhae Savaşı'nda esir alınan yaklaşık on bin civarında Roma askerini öldürtmemiş ve hattâ onları Uzakdoğu'da Çinlilere karşı savaşta kullanmayı tercih etmiştir. Bu da Parthlar açısından nefret dilinin çokta abartılmaması gerektiğini ortaya koymaktadır.[6] Aslında daha basit ve istikrarlı politika izleme gayreti içinde olan II. Orodes, Carrhae Savaşı'nın olumsuz etkilerini mümkün mertebe azaltmaya çalışsa da, bunda başarılı olamamıştır.[7] Sonuçta Roma, MÖ 60 yılı civarında III. Phraates ve Pompeius arasında gerçekleştirilen görüşmelerle sınır olarak belirlenen Euphrates Nehri'ni geçerek anlaşmayı bozmuş ve savaşı başlatmıştır. Parthlar ise, aşağıda açıklayacağımız istisnai durum olan Quintus Labienus olayı dışında, Carrhae Savaşı'ndan sonra dahi özellikle başlangıçta savunma odaklı hareket etmişlerdir.

II. Orodes'in Carrhae Savaşı sonrası tutarlı bir jeopolitik kayma sergilediği görülmektedir; Syria ve Doğu Akdeniz kentleri üzerindeki Roma egemenliğine tamamen son vermektense en azından Romalıları Doğu Akdeniz'e yakın alanlara sıkıştırma politikasını deneme gereği duymuştur. Bunun sonucunda Parthlar bir değil iki kez Euphrates'i geçerek saldırıda bulunma riskine girmişlerdir. İlk saldırı ile ilgili deliller sadece Cassius Dio'dan gelmektedir, ancak onun sunduğu bilgiler sınırlıdır. Dio, Parthların MÖ 52 yılında Syria'yı işgal ettiğini bize aktarmaktadır. Aynı yazar bu seferlerin uzun sürmediğine işaret etmektedir; Caesar'ın destek için gönderdiği Cassius, Carrhae Savaşı'ndan kurtulmayı başardıktan sonra işgalci Parth birliklerinin az sayıda olmalarından faydalanarak, onları geri püskürtmeyi başarmıştır.[8] Ancak Parthlar kararlılıkla ertesi yıl geri dönerek saldırıya geçmişlerdir. Bu konudaki bilgi o dönemde Kilikia valisi olarak hizmet eden Marcus Tullius Cicero'nun mektuplarından gelmektedir.[9] Bu çağdaş bilgi kaynağına göre, II. Orodes MÖ 51 yılının Ağustos ayının sonlarında genç oğlu Pacorus ve general Osaces'in emrinde çok daha güçlü bir birliği Euphrates'in ötesinde Kyrrestike kentine göndermiştir. Orada Tyba yerleşiminde bir kamp kurmuşlar ve sonrasında Antiokheia'ya kadar ilerlemişlerdir. Buraya kısa süreliğine saldırsalar da, kuşatma hazırlıkları olmadığından Cassius saldırılara karşı direnmeyi başarmış ve Parthlar Ekim ayında geri çekilmeye başlamışlardır.[10] Parthlar sonrasında Antigonia yerleşimi ormanlık bölgesinde ve muhtemelen diğer kentlere karşı operasyonlar düzenlemiş olsalar da, Cassius kalesinden çıkarak karşı saldırılar gerçekleştirmiş, hattâ Parthları tuzağa düşürmeyi ve Osaces'i öldürtmeyi başarmıştır. Geri kalan Parth güçleri Kyrrestike'de kışlamış, sonrasında Parth İmparatorluğu merkezine dönmüşlerdir. Dolayısıyla bu istilanın ne çapı ne de taktikleri kararlı bir istilaya işaret etmektedir. II. Orodes'in çatışmaların devam ettirilmesi konusunda çokta istekli olmaması onun yeniden Roma ile Euphrates Nehri sınır hattının korunması yönünde bir tavır sergilemiş olduğu ihtimalini gözler önüne sermektedir.

Parthlar, MÖ 50 yılında Syria'ya saldırma gereği duymamışlar ve bu tarihten sonra da MÖ 40 yılına kadar Euphrates'in batısına büyük çaplı askerî saldırılar gerçekleştirmemişlerdir. II. Orodes, Parthia'nın nisbi gücü ve bölgesel duruşunu güçlendirmek için doğrudan saldırılardan daha çok bu tarih aralığında kızışan Roma iç savaşını besleme politikasını benimsemiştir. Böylelikle Romalıları zayıflatarak zamanı geldiğinde de saldırıya geçebilecektir. Bunda da önemli derecede başarılı olmuştur. Pompeius, MÖ 9 Ağustos 48 yılında gerçekleşen Pharsalus Savaşı'nda yenilgiye uğradıktan sonra, kendisini kötü bir kaderin, daha doğrusu ölümün beklediği Mısır'a ayak basmadan önce Parthlara sığınmayı düşünmüştür. II. Orodes ile olan dostluğuna binaen böyle bir girişimde bulunmuş olmalıdır.[11] Bunun yanında bir zamanlar Caesar'a karşı Pompeius'un safında savaşan Quintus Caecilius Bassus, Syria valisi Sextus Iulius Caesar'ın birliklerinin komutasını üzerine

[4] Plut. *Cras.* XXXIII.1-4; Polyain. *strat*. VII.41. Ayrıca savaşı kazanan Parth komutanı Surenas'ın Dicle Nehri üzerinde Seleukia kentinde zafer eğlencesi düzenlediği, bu eğlencede kadın kıyafeti giydirilen bir Roma esirine zorla Crassus rolü oynatıldığı, onun da sosyete fahişeler tarafından söylenen şarkılarla aşağılandığı, ayrıca Romalıların kesilmiş başlarının *lictor*lar tarafından taşınan baltaların ucuna tutturulduğu ve resmen toplanan kent meclisinde taşkınlık ve aşırılıklarından dolayı Roma halkının aşağılanmasının sağlandığı bildirilmektedir (Plut. *Cras*. XXXII.1-5). Buna karşın, aşağıda değineceğimiz üzere, Romalı komutan Ventidius'un da II. Orodes'in oğlu Pacorus'u öldürdüğünde onun kellesini Syria kentlerinde sergilediği aktarılmaktadır.

[5] Cass. Dio XL.27.3; Flor. *epit*. I.46.10; Fest. *Brev.* 17; Servius *Aen.* VII.606.

[6] Plin. *nat*. VI.18; Dubs 1941: 324-325.

[7] Keaveney 1982: 426-428.

[8] Cass. Dio XL.28.1.

[9] Cic. *Fam.* XI.17; III.3, 8; VIII.5, 7, 10; XV.1-4; *Att.* V.9, 11,14, 16, 18, 20-1; VI.1-2, 4, 6, 8; VII.2, 26; VIII.11. Dio (XL.28.3-30.3), Cicero'nunkinde olmayan kapsamlı ve tutarlı bir anlatımda bulunmaktadır. Cicero (*Att.* V.21; VI.1-2, 4), MÖ 50 yılında Atticus'a yazdığı bir kaç mektupta, Parthia'ya karşı tekrar çıkabilecek bir savaştan dolayı korkusunu dile getirmiştir.

[10] Cass. Dio XL.29.1.

[11] Caes. *Bel.Civ.* III.82; App. *Bel.Civ.* II.12.83; Plut. *Pomp.* LXXVI.4-6; Cass. Dio XLI.55.3-4; XLII.2.5-6; Vell. II.53.1; Flor. *epit*. II.13.51; Iust. XLII.4.6; Lucan. *Bel.Civ.* II.632-633; VIII.209-214, 262-455; Quint. *Inst*. III.8.33.

almış ve sonrasında Caesar taraftarı Gaius Antistius Vetus'un kuşatmasına karşı Apamea'yı savunmuş, bu sırada da Parthlarla işbirliği yapmıştır.[12] II. Orodes, MÖ 45 yılının kışında oğlu Pacorus'un emri altında bir güç göndererek kuşatmayı gevşetmiş, Bassus ve birliklerinin hayatta kalmasını sağlamıştır. Ayrıca II. Orodes, Caesar'ın ölümünden sonra tekrar büyük bir iç savaşın ufukta görülmeye başlamasıyla, Gaius Cassius Longinus ve Marcus Iunius Brutus'a, MÖ 42 yılının Ekim ayında Philippi'de Marcus Antonius ve Gaius Iulius Caesar Octavianus karşısındaki başarısız savaşlarında, atlı oklu ve diğer süvari birlikleri sağlamıştır.[13] Dolayısıyla Parthlar, Roma'nın özellikle dış siyasi çıkarlarını sekteye uğratmak için gayet mantıklı bir şekilde tekrar tekrar Roma iç savaşını tetikleme politikası izlemişlerdir.

Cassius ve Brutus, Philippi Savaşı'nda, yukarıda da belirtildiği üzere, Parthlardan bazı atlı birlikleri dışında yeterince asker desteği alamamışlardı. Gerçekte Cassius, bu savaşta çatışmak için Syria'dan ayrılmasının arefesinde, ek güç desteği almak için bazı Parth birliklerini Quintus Labienus ile birlikte II. Orodes'in yanına göndermişti. Ancak kral, herhangi bir askerî yardım gönderemeden, Cassius ve Brutus hayatlarını kaybetmişlerdi. Labienus'un bu gelişmeler ve Philippi Savaşı'nın sürgünlerinin haberini alması üzerine Parthlarla kader birliği yaptığını görmekteyiz.[14] Labienus'un Parthların safına geçerek Roma'ya karşı savaşmasında babası Titus Labienus gibi Caesar'ın taraftarlarına karşı tavır alması da,[15] baskın bir rol oynamış oynamalıdır; babası gibi davasında sert olması bu durumu teyit etmektedir.

Bu gelişmeler üzerine Antonius, Philippi Savaşı'ndan sonra, Caesar'ın bir türlü düzenleme fırsatı bulamadığı uzun aşamalı Parth Seferi'ni miras almıştır. Öncelikle Küçük Asia'da Brutus ve Cassius'un müttefikleriyle çatışmalara girişmiş, İtalia'daki gazi askerlerin yerleşimini desteklemek için Asia kentlerinden para toplamıştır.[16] Sonrasında Caesar'ın en büyük destekçilerinden Mısır kraliçesi VII. Kleopatra ile MÖ 41 yılı başlarında Tarsos'ta buluşmuştur. Antonius'un her ne kadar Philippi Savaşı'nda VII. Kleopatra'nın Cassius'a destek verdiği iddialarının hesabını sormak için onunla buluştuğu öne sürülse de,[17] gerçek sebebin yaklaşmakta olan Parth Seferi için ondan para ve asker desteği sağlamak istemiş olması daha güçlü bir ihtimaldir.[18]

Antonius, MÖ 41 yılının yazında Kilikia'dan Syria'ya hareket etmiş ve Lucius Decidius Saxa'yı buraya vali olarak atamıştır.[19] Antonius burada da yerel halkları ağır bir şekilde vergilendirmiş ve hattâ kendi atlı birliklerine maddi destek sağlamak için Roma-Parth sınırındaki ticaret kenti Palmyra'ya saldırmıştır.[20] Saldırı başarılı olamasa da, karşı Parth istilasını tetikleyen olaylardan birisi olmuştur; çünkü bu saldırı Romalılardan korunma arayışına giren daha fazla insanın Euphrates Nehri'nin doğusuna göçmesine de neden olmuştur. Antonius saldırı sonrası kışı geçirmek için Aleksandria'da VII. Kleopatra'nın yanına yöneldiğinde, Parthlar bu

[12] Cass. Dio XLVII.27.1-4; Strab. XVI.2.10; Ioseph. *Ant.Iud*. XIV.268.

[13] App. *Bel.Civ.* IV.8.59, 63; 11.88; 12.99; Iust. XLII.4.7.

[14] Appianus (*Bel.Civ.* IV.8.63) ve Cass. Dio (XLVIII.24.4-6) anlatımlarında birbirlerini tamamlamaktadırlar. Büyük olasılıkla aynı elçilik, rica ve daha fazla birlik sağlayamama durumuna vurgu yapmaktadırlar. Ayrıca bkz. Liv. *perioch*. 127; Flor. *epit*. II.19.4; Vell. II.78.1; Zon. *epit.hist*. X.22; Fest. *Brev*. 18; Syme 1938: 113-124. Festus, Labienus'un Persia'ya kaçtığını bildirmektedir.

[15] Babası T. Labienus, Caesar ve Pompeius arasındaki Roma iç savaşında Pompeius'un tarafını tutmuştur (Caes. *Bel.Civ.* III.13.3-4). T. Labienus, Gallia'da Caesar'ın süvari birliklerinin tecrübeli komutanı olarak yıllarca hizmet etse de, sonradan Pompeius ile mücadelesinde Caesar'ın bazı kararlarına karşı çıkmıştır. Hattâ onun Pompeius ile Ceasar arasındaki muhtemel barış anlaşmalarını bozmada etkin bir rol oynadığı, bir zamanlar dostu olan Caesar taraftarı tutsak Romalı askerleri öldürttüğü ve nihayetinde Pompeius'a, Caesar'a karşı Pharsalus Savaşı sürecinde cesaret verdiği bildirilmektedir (Ceas. *Bel.Civ.* III.19.8; 71.4; 87). Kendisi, Caesar ve Mısır'da öldürülmüş olan Pompeius taraftarları arasında Güney Hispania Ulterior'da MÖ 17 Mart 45 tarihinde gerçekleşen ve iç savaşın nihai olarak Caesar'ın lehinde sonuçlanmasına yol açan Munda Savaşı'nda öldürülmüştür.

[16] Vell. II.74.1; Ioseph. *Ant.Iud*. XIV.301-323; *Bel.Iud.* I.242; Suet. *Aug.* XIII.3; Plut. *Ant.* XXIII.1; App. *Bel.Civ.* V.1.3-7; Cass. Dio XLVIII.1-3; Huzar 1978: 129-130. Mylasalı hatip ve kentin en üst yetkilisi Hybreas, Antonius'a "Eğer sen bir yılda iki kez yardım alacaksan, bizim için de yazı iki ve hasadı iki kez yapma gücüne sahip misin?" şeklinde güzel bir cevap vererek Roma'ya MÖ 41 yılında bir yılda iki kez ödeme yapmalarının mümkün olmadığını ifade etmiştir. Zaten Antonius'un hâli hazırda iki yüz bin *talanton* vergi toplamış olduğu da bildirilmektedir (Plut. *Ant*. XXIV.5-6; ayrıca bkz. Taşdöner 2012: 212). Octavianus ve Antonius'a karşı savaşan Brutus ve Cassius, ilk kez kentlerden on yıllık vergiyi iki defada ödemelerini talep etmiştir (App. *Bel.Civ.* V.1.2; V.3.24). I. Mithridates Savaşı'ndan (MÖ 89-85) sonra özellikle Sulla'nın geriye dönük beş yıllık vergiyi toplaması ve diğer ağır şartları getirmesiyle Küçük Asia kentleri ekonomik açıdan zor durumda kalmışlardır. Roma'nın tek bir büyük kontratla Asia eyaletinden vergi toplama ihalesini verdiği İtalia kökenli vergi toplayıcılarından nefret edilmekteydi (Broughton 1938: 535-536). Kötüye giden ekonomik koşullar Lucullus'un MÖ 71 yılındaki reformlarıyla düzeltilmeye çalışılsa da zaman zaman kentlerdeki ekonomik problemlerin devam ettiği görülmektedir (Plut. *Luc*. XX.3-4). Cicero (*Att.* V.16.), MÖ 51 yılı itibariyle Kilikia valisi iken muhtemelen abartılı olarak insanların kelle vergilerini ödeyemediklerine ve yatırımlarını sattıklarına dair ekonomik zorluklara işaret etmektedir. Diğer taraftan Lucullus'un reformlarından sonraki on yılda ekonomik şartların Miletos, Tralleis, Laodikeia ve Mylasa gibi kentlerde düzelme ihtimaliyle ilgili olarak bkz. Magie 2015: 257.

[17] Plut. *Ant.* XXV.1; ayrıca bkz. App. *Bel.Civ.* V.1.8; Sullivan 1990: 266-267.

[18] Sullivan 1990: 267; Hölbl 2001: 240.

[19] Cass. Dio XLVIII.24.1-3; Syme 1937: 132.

[20] App. *Bel.Civ.* V.1.9-10. Ayrıca bkz. Hekster/Kaizer 2004: 70-80.

fırsatı değerlendirmeye karar vermiştir. Bu sırada Labienus da, Parth kralını saldırıya geçmesi yönünde cesaretlendirmiştir.[21] II. Orodes akıllı bir liderdir. Labienus'u kullanarak Syria ve Asia kentlerinde gerçekleştireceği talan harekâtlarıyla Antonius'un hedeflediği Parth Seferi için yeterince maddi destek sağlamasının önüne geçecek ve ayrıca onun prestiji sayesinde hâlâ sıcaklığını koruyan iç savaş ortamında Roma garnizonlarının kolaylıkla saf değiştirmesini sağlayacaktır. II. Orodes, bu sebeplerle fazla zaman kaybetmeden saldırı emrini vermiştir.

Labienus, Pacorus ile birlikte, MÖ 41 yılı sonu veya MÖ 40 yılı başlarında,[22] Parth ordusunun ortak komutasını üstlenmiş ve Syria'yı işgal hareketini başlatmıştır. Bölgedeki küçük Roma garnizonları daha önceden de Brutus ve Cassius'a hizmet ettiklerinden, kolaylıkla ve herhangi bir direnişle karşılaşılmadan kontrol altına alınmıştır.[23] Ancak Roma'nın merkez üslerinden Apamea kentini savunan Saxa ve birlikleri sayıca üstün olduklarından ve kent güçlü bir şekilde tahkim edildiğinden burasını ele geçirmede zorlanmışlardır. Yine de Labienus'un kentteki Romalı askerleri kent içine gönderdiği gizli mesajlarla kendi safına çekme gayretleri başarıyla sonuçlanmış, askerlerinin saf değiştirmesinden korkan Saxa Antiokheia'ya kaçmıştır. Bunun üzerine kenti savunması beklenen askerlerin geri kalanı direnmeden Labienus'un safına geçmişlerdir. Labienus, Syria'da Antiokheia'yı da ele geçirdikten sonra, kaçan Saxa'nın peşinden Kilikia içlerine kadar ilerlemiş ve onu burada yakalayarak öldürtmüştür.[24] Sonrasında Roma kontrolündeki Kilikia'nın tamamını işgal ederek kendisine merkez seçmiştir.[25]

Dio, Labienus'un Kilikia'dan sonra Karia içlerine kadar ilerlediğini, burada garnizonlarına karşı ayaklanmış olan özellikle Mylasa ve Alabanda kentlerini talan ettiğini bildirmektedir.[26] Mylasa ve Alabanda dışında muhtemelen Stratonikeia'nın Panamara (Bağyaka) Tapınağı, Aphrodisias ve Laodikeia da onun tarafından ele geçirilmiştir.[27] Diğer kaynaklarda da Labienus'un "Parthların başında Fırat ve Syria'dan Lydia ve Ionia'ya kadar Asia'yı boyunduruk altına aldığı"[28] söylenmektedir. Onun emrinde sadece Parthlı askerlerin değil, kendi safına geçerek teslim olan bazı kentlerdeki Romalı garnizon askerlerinin de bulunduğu gözükmektedir.[29] Labienus bu yağmalardan elde ettiği zenginlikle kendisini imparator ilan etmiş, kendi adına Q. LABIENUS PARTHICUS IMP. baskısı kullanarak pek çok sikke bastırtmıştır.[30] Kendisini Parth İmparatoru ilan ettiği de bildirilmektedir.[31]

Bu gelişmeler üzerine Antonius, çok geçmeden MÖ 39 yılında, başarılı komutanı Publius Ventidius Bassus'u karşı saldırı için bölgeye göndermiştir.[32] Bassus, Parth askerlerinin desteğinden yoksun, sadece yerel birlikleriyle hareket eden Labienus'u ani bir saldırıyla Roma'nın Asia eyaletinden geri püskürtmüş ve her iki taraf Tauros Dağları'nın Syria'ya bakan eteklerinde karşı karşıya gelmiştir. Romalılar Ventidius'un akıllı taktikleri sayesinde buradaki çatışmayı kazanmışlardır. Labienus kaçmış ve Kilikia'da gizlenmeye çalışsa da bulunarak tutuklanmıştır.[33] Bu çatışma sırasında Labienus'un ordusunu terk eden Parth birlikleri, Pharnabates'in komutasında Kilikia ve Syria arasında Amanos Dağ geçidini tutmaya çalışsalar da, yenilgiye uğratılmışlar ve hattâ birliklerini Syria'dan da geri çekmek zorunda kalmışlardır. Ventidius, savaşmadan Syria ve Iudaia'yı ele geçirmiştir.[34] Ancak Pacorus MÖ 38 yılı baharında

---

[21] Cass. Dio XLVIII.24.6-8; Flor. *epit*. II.19.4; Zon. *epit.hist*. X.22.

[22] Curran 2007: 33.

[23] Plut. *Ant.* XXVIII; Cass. Dio XLVIII.25; Iust. XLII.4.

[24] Cass. Dio XLVIII.25.4.

[25] Bu arada Pacorus, Syria'nın geri kalanını ele geçirmiş, sonrasında Palestina'yı işgal ederek Roma tarafından oradaki işlerden sorumlu olarak atanan Hyrkanos'un yerine Aristobulos'u tahta geçirmiştir (Cass. Dio XLVIII.26.1-2).

[26] Cass. Dio XLVIII.26.3-5.

[27] Mylasa, Alabanda ve muhtemelen Laodikeia'nın Labienus tarafından yıkılmasıyla ilgili olarak ayrıca bkz. Strab. XIV.2.24; Haddad 2014: no.37, 46, 49. Octavianus, MÖ 37 yılında Parth istilasına direndiklerinden ve Roma'ya itaatlerinden Stratonikeialıları onurlandırmıştır (Tac. *ann*. III.62). Diğer taraftan Stratonikeia'ya 11 km. uzaklıkta bir tapınak kenti olan Panamara'nın bu istiladan nasibini aldığını söyleyebiliriz (Sherk 1969: no.27; Osgood 2006: 533; Lerouge-Cohen 2010: 176, dipnot 4). Octavianus, muhtemelen MÖ 38 yılı civarında Labienus'a karşı direndiğinden Plarasa-Aphrodisias'a imtiyazlar vermiştir. Bkz. Reynolds 1982: no.7, 9, 10, 11, 12, 13; Osgood 2006: 533; Lerouge-Cohen 2010: 179-180; Millar 1973: no.10, 11.

[28] Plut. *Ant.* XXX.1; Strab. XIV.2.24. Muhtemelen Phrygia içlerine kadar talan faaliyetlerini sürdürmesiyle ilgili olarak bkz. Strab. XII.8.9.

[29] Strab. XIV.2.24.

[30] Quintus Labienus Parthicus'un sikkeleri hakkında detaylı çalışma için bkz. Hersh 1980: 41-51.

[31] Mylasa'yı ona teslim etmeyen Hybreas'ın "o hâlde ben de kendimi Karia İmparatoru ilan ediyorum" diyerek onunla alay ettiği söylenmektedir ki, muhtemelen bu sebeple Labienus Mylasa'yı ele geçirdiğinde burada özellikle Hybreas'ın evini yerle bir etmiş, bunun üzerine Hybreas Rhodos Adası'na kaçmıştır (Strab. XIV.2.24). Labienus'un saldırıları ve Hybreas hakkında ayrıca bkz. Delrieux/Ferriès 2004a: 49-71; 2004b: 499-515.

[32] App. *Bel.Civ.* V.65.9; Cass. Dio XLVIII.39.2.

[33] Cass. Dio XLVIII.39.4-40.6. Dio, sadece Labienus'un tutuklandığını bildirmektedir. Seaver (1952: 278) ve Wylie (1993: 136) Labienus'un kaçmaya çalışırken öldürüldüğünü bildirse de, bununla ilgili verdikleri (Wylie referans da vermiyor) referanslarında onun öldürüldüğüne dair bir ifade geçmemektedir. Festus (*Brev*. 18.2) ve Velleius (II.78.1) kısa özetlerinde onun öldürüldüğüne atıfta bulunmaktadır. Livius (*perioch*.127), sadece Labienus öldürüldükten sonra Ventidius'un Parthları Syria'dan sürdüğünü aktarmaktadır. Bu savaşla ilgili olarak ayrıca bkz. Frontin. *strat*. II.5.36.

[34] Bu gelişmelerle ilgili olarak bkz. Cass. Dio XLVIII.41.1-4. Onun bu savaş sırasında uyguladığı taktikle ilgili olarak bkz. Iust. XLII.4.7; Frontin. *strat*. II.5.37.

ordusunu yeniden toparlamış ve Syria'yı yeniden istila etmeye karar vermiştir. Ventidius, buna karşın dağılmış hâlde bulunan askerî güçlerini yeniden toparlamak için zaman kazanmaya çalışmıştır. Dio ve Frontinus'a göre Ventidius, Roma müttefiki gibi görünen aslında Parthlara gizliden bilgi taşıyan Kyrrhestike prensi Pharnaeus'un Pacorus'a yanlış bilgi vermesini sağlamış, Pacorus Euphrates Nehri'ni geçmede geciktiğinden Ventidius zaman kazanmayı başarmıştır.[35] Ventidius hazırlıklarını tamamlayarak Kyrrhestike'nin Gindaros Dağı eteklerinde yüksek bir mevkide pozisyon almıştır. MÖ 38 yılının Haziran ayında buradan hızla yaklaşmakta olan düşmanın üzerine ilerleyerek Parth okçu saldırısından kurtulmayı başarmıştır. Parthların ağır zırhlı süvari birlikleri (*kataphraktes*), tepenin eteklerinde cesurca direnmeye çalışsalar da, Roma mancınıkcılarının kurşundan topakları karşısında dağılmışlardır. Pacorus bu karmaşa esnasında katledilmiş ve liderlerinin cesedini almaya çalışan Parth askerlerinin bir kısmı ölümüne savaşsa da, çoğu kaçmıştır.[36] Ventidius, Pacorus'un kesilen kafasını Syria kentlerinde sergileyerek onları teslim olmaya ikna etmiştir.[37] Kommagene ve benzer şekilde Iudaia yeniden boyunduruk altına alınmıştır.[38] Syria valisi olarak atanan Ventidius, MÖ 38 yılının Kasım ayında zaferini Roma'da kutlamıştır.[39] Bu zafer şöleniyle Roma halkının Carrhae felaketinin intikamını alma şevkine kavuştuğu vurgulanmaktadır.[40]

Yaşlanmakta olan II. Orodes, oğlu Pacorus'u kaybettiğinde büyük bir şok yaşamış olmalıdır. Pacorus büyük bir enerji ve askerî dehaya sahip bir karakterdi; onun ölümü Roma'da yankı bularak Parthia'ya ağır bir darbe olarak görülmüştür.[41] Ancak II. Orodes, asıl şoku kendi yerine vâris olarak seçeceği oğlundan yemiştir. O, MÖ 38 yılının sonlarında otuz çocuğu içinden en yaşlısı olan IV. Phraates'i kendisinin yerine geçmesi için seçmiş ve tahta çıkarmıştır.[42] IV. Phraates, yeni konumunun halâ çok zayıf olduğunu hissetmiş olmalıdır; çünkü tahta çıkar çıkmaz ilk icraatı kendisine muhalif olan herkesle birlikte babasını ve geride kalan kardeşlerini öldürtmek olmuştur. Bunun üzerine Parthia soylularından pek çoğu sıranın kendilerine de geleceği endişesiyle dehşete düşmüşler ve ülkeden kaçmışlardır.[43] Bunların arasında soylu askerlerden birisi olan Monaeses, Roma'ya sığınmıştır. Burada Antonius'a, Parthia'ya karşı düzenlenecek olan seferde Roma ordusuna rehberlik edebileceği ve böylelikle onun Parthia'nın büyük kısmını fethedebileceği vaadinde bulunmuştur. Antonius bu vaadle ikna edilerek Parthlara karşı savaşa hazırlanmıştır. Ancak IV. Phraates, ajanları sayesinde, Monaeses'i başlangıçtaki pozisyonunu geri vereceği vaadleriyle geri dönmeye ikna etmiştir. Buna karşı Antonius, Monaeses'i durdurmaya çalışmamıştır. Yine de Monaeses'in IV. Phraates ile iletişim içinde olduğunu öğrendiğinde onu teşhir etmektense, onun IV. Phraates'e geri gitmesine müsaade etmiştir. Dolayısıyla Antonius, Monaeses'in niyetinin değişikliğinden haberi yokmuş gibi görünmüştür. Böylelikle Antonius, onun vasıtasıyla Crassus'un lejyon sancakları ve Carrhae'nin tutsaklarının geri verilmesi hususundaki anlaşma taleplerini göndermiştir.[44] Antonius, bu uzlaşma girişimleri devam ederken savaş için hazırlanmaya ve özellikle süvari birlikleri sağlamak için müttefikler kazanmaya devam etmiştir. Diğer taraftan Antonius'un Monaeses'i Parth tahtına yerleştirmek niyetiyle övündüğü de öne sürülmektedir.[45] Eğer öyleyse Antonius'un artık Parthia'yı vasal krallık yapmak gibi bir niyetinin olması ihtimali dikkatlerden kaçmamaktadır. Bunu nasıl bir strateji ile gerçekleştirmek istediğini kestirmek ise zordur. Aşağıda da açıklayacağımız gibi öncelikle Parthların merkezî kentlerini ele geçirmeyi ve onları teslim olma eylemine zorlamayı planlamıştır. Dolayısıyla Parthların teslim olması sonucunda Monaeses'i tahta

[35] Cass. Dio XLIX.19.1-4. Dio, Kyrrhestike prensinin ismini Khannaeus olarak vermektedir.

[36] Cass. Dio XLIX.20.1-3; Strab. XVI.8.2; Plut. *Ant.* XXXIV.1; Fest. *Brev*.18.2; Vell. II.78.1; Iust. XLII.4.8-10; Flor. *epit*. II.19.3-7. Florus yenilgiye uğratılan Parth ordusunun yirmi binden fazla olduğunu bildirmektedir. Iustinus da Parthların büyük bir katliama uğradığını bildirse de, Ventidius'un Parthlara karşı arka arkaya yaptığı savaşlarla ilgili bilgileri karıştırdığı görülmektedir. Bu savaşlarla ilgili olarak ayrıca bkz. Magie 2015 (rev. ed.): 431-432.

[37] Cass. Dio XLIX.20.4; Amm.Marc. XXIII.23.

[38] Cass. Dio XLIX.20.5. MÖ 37 yılı itibariyle Iudaia'da Roma yanlısı Herodus'un uzun süreli yönetimi başlamıştır (Hall 1996/1997: 325-326).

[39] Fron. *Epis.* II.1.5.

[40] Cass. Dio XLIX.21.2-3; Plut. *Ant.* XXXIV.2; App. *Bel.Civ.* V.7.65; 8.75, Flor. *epit*. II.19.7; Fest. *Brev*. 18.3; Ovid. *Fast*. VI.465-466.

[41] Tac. *Ger.* XXXVII; Hor. *Odes*. III.6.9.

[42] Cass. Dio XLIX.23; Iust. XLII.4.l.

[43] İlk önce babasını itboğan otuyla zehirletmeye çalışmış ve sonrada onu boğdurtmuştur (Plut. *Cras.* XXXIII; Debevoise 1938: 121, dipnot 2). Ayrıca bkz. Plut. *Ant.* XXXIV.10; XXXVII.1-2; Cass. Dio XLIX.23.1-24.1.

[44] Cass. Dio XLIX.24.5; Plut. *Ant.* XXXVII.2. Ancak her iki yazar da bu teklifin şüpheli olduğuna vurgu yapmaktadırlar. Hem Plutarkhos hem de Dio Parthia'daki durumu entrika için elverişli olarak tanımlamaktadırlar; oğullar, babaları ve prensleri arzuladıkları zaman öldürmekte, tahta geçişi bir kan banyosu takip etmektedir. IV. Phraates'in bu zor şartlar altında elitlerden gelen baskıyla barış teklifini kabul etmesi zordu. Antonius bunun farkında olmalıydı. Reddedilme ihtimali yüksek olan bu teklifin Roma'da savaşa gitme kararını meşrulaştırmak için propaganda maksatlı olarak yapılmış olması dikkate alınmalıdır. Antonius'un daha sonra yeniden aynı şartlarda barış teklifinde bulunması (Plut. *Ant*. XL.4; Cass. Dio XLIX.27.3-5), onun propaganda amaçlı olarak sancakların ele geçirilmesi ve tutsakların geri alınmasına ne kadar önem verdiğinin bir göstergesidir.

[45] Cass. Dio XLIX.24. Antonius'un ona kentler verme vaadinde de bulunduğu anlaşılmaktadır. Bu kentler Levantine'de fethedilmeyi bekleyen Larissa, Arethusa ve Hierapolis'tir (Plut. *Ant*. XXXVIII.1; Cass. Dio XLIX.24.2). Ancak Dio, doğrudan kent isimleri vermemektedir. Parth Krallığı'nın ona bağışlanması durumundan ise sadece Dio bahsetmektedir.

geçirme ihtimali de bulunmaktadır. Parth iç siyasetindeki bu gelişmelerin, Antonius'un seferi için daha uygun bir duruma ulaştığı da görülmektedir.

Bunun dışında Antonius'un Parth Seferi'ni başlatmasıyla ilgili çeşitli sebepler öne sürülmektedir. Bunlardan birisi, kendisini her anlamda siyasi ve duygusal mirasçısı olarak gördüğü yakın dostu Caesar'ın ölmeden önce kafasında olan Parthia istilası planını gerçekleştirmek olabilirdi.[46] Caesar'ın MÖ 44 yılında suikaste kurban gitmesi Parth İmparatorluğu'nu bir saldırıdan kurtarmıştır. Bu ani gelişmeler sonucunda Antonius, Caesar'ın ölümünden sonra Caesar yanlılarının tartışılmaz lideri olarak pozisyonunu yeniden kazanmak için askerî bir zafere ihtiyaç duymaktaydı. Yukarıda bahsettiğimiz üzere Parthların özellikle Caesar'ın öldürülmesinde rol oynayanlarla işbirliği yapmış olması, hattâ Philippi'de Cumhuriyetçiler için savaşmaları[47] ve Euphrates'in batısındaki istila hareketleri bardağı taşıran son damla olmuş olmalıdır. Parthlar şimdi Brutus, Cassius ve Labineus gibi hainlerle el ele vermiş, saldırgan komplocular olarak resmedilebiliyor ve böylelikle çıkılacak sefer için de kamuoyu desteği sağlanmış oluyordu. II. Triumvirliğin liderlerinden ve yine Caesar'ın mirasçısı olabilecek Octavianus da Roma'da gittikçe güçlenmiş olsa da, becerikli ve tecrübeli bir general değildi. Antonius, askerî olarak kontrolü ele geçirmişti ve sağlam bir duruşa sahipti; Syria'da hizmet etmişti ve Gallia'da Caesar'ın güvenilir yardımcı komutanı olmuştu; Pharsalus'ta cesurca savaşmış ve Philippi'de Caesar'ın suikastçilerini ezip geçmişti.

Parth Seferi'ne yol açan bir diğer sebep üzerinde de durulmaktadır. Bunun dayanağı pek çok Romalının, Crassus'un ağır mağlubiyetinin yanında Syria ve Küçük Asia'nın istilasının intikamını almak istemiş olmasıdır.[48] Antonius'un, Crassus'un seferi esnasında kaybedilen askerî sancakları yeniden ele geçirmeye ve tutsak alınan askerleri geri getirmeye yönelik niyeti de bu kapsamda değerlendirilmektedir.

Bizim de desteklediğimiz, detaylandırılması gereken üçüncü ve en güçlü sebep ise, Octavianus'un Roma'da tek adam olma yönündeki propagandalarına karşı, Antonius'un Parth Savaşı'nda büyük bir zafer kazanarak Roma'da *auctoritas*ını artırmak ve böylelikle Octavianus'un üstesinden gelmek istemesidir.[49] Yukarıda da değindiğimiz Antonius'un Philippi zaferinden sonra doğuya seyahat etmesi ve eyaletleri yeniden organize etmeye ve onları yönetmeye başlamasıyla, Roma'daki rakibi Octavianus karşı propropaganda girişimlerini başlatmıştır. Aşağıda belirteceğimiz üzere, Antonius Parthlara karşı savaş hazırlığı için Mısır'da kaldığı süre zarfında, Octavianus İtalia'da Roma halkını ona karşı tavır almaya cesaretlendirmekteydi. Octavianus, Antonius'un çok geçmeden Doğu'ya ulaşmasıyla onun yozlaşmış Doğu hayat tarzına esir düştüğüne dair Roma'da dedikoduların yayılmasına da katkı sağlamaktaydı. Ortalama bir Romalı Doğu'yu batıl ve ahlaksız bir yer olarak gördüğünden,[50] Antonius'a karşı bu propagandanın belli bir etkisi olacaktı.

Aslında Antonius'un kamuoyunu kendi lehine çevirmek için çeşitli Doğu halklarının giyim ve hayat tarzını benimsediği görülmektedir. O bir Hellen gibi giyinerek, felsefe derslerine katılarak ve Hellen kültürünü takdir ederek geleneksel olarak yönetmesi zor olan Küçük Asia'nın meskûnlarını yatıştırmaya çalışmaktaydı. Hellenlerin sadakatini kazanır kazanmaz da kostümünden kurtulmuş ve işe koyulmuştur.[51] Octavianus ise Antonius'un gerçekte siyaseten mantıklı olan bu eylemlerini; onu, Roma'yı Doğu'dan yönetmek isteyen ve VII. Kleopatra'nın büyüsüne kapılmış, tekin olmayan birisi olarak resmetmek için kullanmıştır.[52] Bu propaganda öylesine etkili olmuştur ki, birkaç yıl içinde Antonius'a karşı psikolojik ve sosyolojik üstünlüğü ele geçirmiştir. Diğer yandan Antonius, eğer Parthları yenilgiye uğratırsa

[46] Antik kaynaklar Caesar'ın MÖ 47 yılındaki Zela zaferinden sonra Parthia'ya karşı uzun bir sefer için detaylı planlar yaptığından bahsetmektedir (Plut. *Caes*. LVIII.3; Suet. *Aug*. 8; App. *Bel.Civ*. III.11.77; Cass. Dio XLIV.46.3). Hattâ *comitia tributa* meclisi üç yıllığına düşünülen Parth Seferi'nin komutasını Caesar'a verme kararı almıştır (Cass. Dio XLIII.51.1-2). McDermott (1982/1983: 225-226), seferle ilgili bu antik kaynakların yanında Damaskoslu Nikolaos'un fragmanlarını da tartışmaktadır. Ayrıca Cicero'nun mektuplarını (*Att*. 13.31.3; 15.4.3) yorumlayarak Caesar'a gizliden düşman olan Cicero dâhil bazı senatörlerin Caesar'ın hayatta kalamayacağı beklentisiyle seferi desteklediği, ancak tarihi iyi okuyan Caesar'ın keskin zekası ve ileri görüşlülüğü sayesinde bu seferi ertelediği tezini ortaya koymaktadır (McDermott 1982/1983: özellikle 227 *vd.*). Caesar'ın Carrhae yenilgisinin intikamını almak dışında Parthia ile yeniden savaşma arzusu için daha fazla sebepleri bulunmaktadır. Carrhae Savaşı'nın intikamını alma düşüncesi konusunda bkz. Cass. Dio XLIII.51.1; McDermott 1982/1983: 227. Caesar'ın kafasında Büyük İskender imajı yer edinmektedir. O, Gallia Seferi sayesinde Roma'da diktatörlüğü elde etmiştir. Parthia Seferi ise ona Roma'da monarşik yönetime gidecek olan yolun önünü açabilirdi. Buna binaen Sybilline kahini de Parthia'nın sadece bir kral tarafından fethedilebileceğini söylemişti. Caesar Parthia'ya yapılacak saldırının tek yol olarak Armenia üzerinden gerçekleştirilmesi gerektiğinin de farkındaydı (Suet. *Iul*. *Caes*. XLIV).

[47] Bivar 1983: 56-57.

[48] Iust. XLII.5.3; App. *Bel.Civ.* V.7.65. Benzer şekilde Plutarkhos (*Ant*. 34.2) ve Cass. Dio (XLIX.21.2) hâli hazırda Venditius'un MÖ 39 ve 38 yılındaki başarılarıyla Crassus'un kaybının intikamını aldığını bildirmektedirler. Ayrıca bkz. Mattern-Parkes 2003: 392.

[49] Antonius'un bu seferi, prestijini artırmak için sadece propaganda maksatları doğrultusunda yaptığı savunulmaktadır (Dabrowa 2006: 348; Craven 1920: 59, 81-82).

[50] Cic. *Tusc.* V.78.

[51] App. *Bel.Civ.* V.8.76.

[52] Charlesworth 1926: 11-13.

Octavianus karşısında kaybetmiş olduğunu itibarını geri alabilecek, bu genç liderden kurtulabilecek ve nihayetinde Roma'yı tek başına yönetebilecektir. Dio'ya göre, Antonius yukarıda bahsettiğimiz Ventidius'un zaferlerini de kıskanmaktaydı ve onun kazanmış olduğu ünü çekememekteydi.[53] Hattâ Antonius'un başlangıçta Ventidius'u gölgede bırakmak için Parth Seferi'ne motive edildiği iddia edilmektedir.[54] Gerçekten de bu sefer sırasında Ventidius gibi, düşmanı ve topografyayı iyi bilen bir komutandan faydalanmak yerine onu Roma'ya geri göndermesi büyük bir hata olmuştur. Bu durum, Antonius'un hırsı yüzünden hepbirlikte topyekün bir zafer kazanmak yerine kendi şahsiyetini ve itibarını artıracak bir zafer peşinde koştuğunun en önemli delili olarak durmaktadır.

Antonius öncelikli olarak Batı'daki siyasi durumunu berraklaştırmaya çalışmış ve bu sebeple Parth Seferi'ni dört yıl kadar ertelemiştir. Aslında MÖ 40 yılından beri Parthia'yı istila etmeyi planlamaktaydı; MÖ 38 yılında hazırdı, ancak MÖ 36 yılına kadar bunu gerçekleştirmedi. Belkide seferin sonuçları hakkında kafasında soru işaretleri bulunmaktaydı. Yukarıda da belirttiğimiz üzere, Labienus'un talanlarıyla daha fazla ekonomik zorluklar altına giren Küçük Asia ve Syria kentlerinden de yeterince maddi destek alamamıştı. Aslında Antonius ve Octavianus arasında, Parth Seferi'ne başlamadan önce son bir fırsatta uzlaşma yollarının arandığı görülmektedir. En başta Octavianus, Sextus Pompeius'a karşı kendisinden yardım talep etmek için onunla Brundusium'da buluşma ve gidişatı görüşme önerisinde bulunmuştur. Appianus'a göre Antonius, ya anlaşma şartlarını bozacağından veya Octavianus'un "tek adam" olması yönündeki korkuları hiçbir zaman hafiflemediğinden ya da muhafızlarından birisinin ölümüne yol açan kötü bir alameti gerekçe göstererek Octavianus'un gelmesini beklememiştir.[55] Dio da Antonius'un geldiğini ve bazı askerlerinin kurt tarafından öldürülmesini kötü işaret olarak algılayarak Atina'ya geri döndüğünü bildirmekte ve aslında Octavianus'un Sextus'a karşı savaşını haklı bulmadığını ima etmektedir.[56]

Karşılıklı şüphelerden dolayı zor da olsa, Antonius'un karısı Octavia'nın da gayretleriyle her ikisi Tarentum'da yeniden buluşmaya karar vermiştir. Antonius MÖ 37 yılı baharının başında Atina'dan Tarentum'a Sextus'a karşı savaşında destek vermek için üç yüz gemiyle yelken açmıştır, ancak Octavianus kendi gemilerinin inşasını beklemeyi tercih ederek onunla buluşma fikrinden vazgeçmiştir, hattâ tekrar davet edildiğinde başka sebepleri bahane etmiştir. Yine birşeyden ötürü Antonius'tan rahatsızlık hissettiği veya kendi kaynakları bol olduğundan onun yardımını küçümsediği bildirilmektedir. Antonius bu duruma kızsa da, onunla irtibata geçmeye çalışmıştır; çünkü Parthlara karşı savaşında merkez İtalia'dan askerlere gereksinim duymaktadır. Octavianus'un ordusunun bir kısmı için donanmasını değiş-tokuş etme niyetindedir. Zaten önceden yaptıkları anlaşmaya göre her ikisi de İtalia'dan asker toplayabileceklerdi. Antonius'un karısı Octavia arabuluculuk yapmak istemiş; ancak Octavianus, Antonius'u boğazlarda savaşırken kendisini terk etmek ve kendisine karşı Lepidus ile ittifak yapmakla suçlamıştır. Octavia bunların doğru olmadığını ispatlama gayreti içine girmiştir ve Antonius da ona bu konuda yardımcı olmak için elinden gelen gayreti göstermeye çalışmıştır. Nihayetinde her iki taraf da kuşkuları ortadan kaldırmak için Metapontum ve Tarentum arasında bir yerde buluşmaya karar vermişlerdir.

Yapılan görüşme sonucunda Antonius yüz yirmi gemiyi hemen Octavianus'a Tarentum'da teslim etmiştir. Octavianus ise yirmi bin İtalia askeri gönderme sözü vermiştir ve bu arada Octavia gayretleriyle kocası için en azından hazırda bin asker (ki bunların da aslında Octavia'nın muhafızı olarak Antonius tarafından seçildiği söylenmektedir) almayı başarmıştır.[57] Bunun üzerine Antonius Syria'ya geri dönmüştür. Bu gelişmeler hakkında bizi bilgilendiren Appianus bütün bu süreçte her ikisinin de "karşılıklı ihtiyaçlarına göre sürekli olarak rekabet kaynaklı şüpheden güvene doğru kaydıklarına" vurgu yapmaktadır.[58] Plutarkhos da, Antonius'dan olma iki kızı ile gelen Octavia'nın her ikisini uzlaştırma gayreti bağlamında şöyle bildirmektedir: "[3] O [Octavia], şunu söyledi: En kötüsü aranızda savaş çıkacak olursa, içinizden hanginizin muzaffer olma veya fethedilme kaderine sahip olduğu kesin değildir; ancak her iki durumda da benim kaderim felaket olacaktır".[59] Octavianus onun bu sözlerinden etkilendiğinden Tarentum'a barış için gelmeye karar vermiştir. Dolayısıyla burada Octavia'nın da ikisi arasındaki gerginliğin ciddi derecede farkında olduğu gözükmektedir. Aşağıda da belirteceğimiz üzere, Octavianus'un anlaşmayla vereceği askerî destek konusunda sözünü tam anlamıyla yerine getirmemiş olması, karşılıklı rekabet ve şüphelerin devam ettiğini teyit etmektedir.

---

[53] Cass. Dio XLIX.21.1.

[54] Patterson 2015: 81 dipnot 11. Benzer şekilde Gaius Sosius'un Antonius İtalia'dayken MÖ 37 yılında Syria valisi olarak çok fazla başarı elde etmekten kaçındığı ve Antonius'un nefretini çekmemek için elinden gelen gayreti gösterdiği söylenmektedir (Cass. Dio XLIX.23.1-3).

[55] App. *Bel.Civ.* V.9.78-79.

[56] Cass. Dio XLVIII.46.2-4; Huzar 1978: 173.

[57] Plut. *Ant*. XXXV.4.

[58] Gelişmelerle ilgili olarak bkz. App. *Bel.Civ.* V.10.93-95. Ayrıca bkz. Plut. *Ant*. XXXV; Cass. Dio XLVIII.54.1-6. Dio (XLVIII.54.2-3), Antonius'un başka gemiler de sağlamaya söz verdiğini ve kendisinin bunun karşılığında ağır zırhlı birlikler aldığını ve Octavia sayesinde bu anlaşmanın sağlandığını bildirmektedir.

[59] Plut. *Ant*. XXXV.3.

Antonius'un, Parthlara karşı kesin sefer kararı vermeden önce, yukarıda değindiğimiz üzere kendisine sığınan Monaeses'i kullanarak ilk olarak barış teklifinde bulunduğu da iddia edilmektedir. Ancak Plutarkhos ve Dio, bunun bir aldatmaca olduğunu ve alttan alttan onun savaş hazırlıklarını sürdürdüğünü bildirmektedir.[60] Eğer ortada samimi bir teklif varsa, IV. Phraates'in barış teklifiyle ilgili cevabını bilmemekteyiz. Her hâlükarda hummalı hazırlıklar başlamıştır ve MÖ 37 yılında Antonius'un *legatus*u Canidius dört lejyonla Armenia içine ilerlemiştir. Romalılar muhtemelen daha sonradan sorun yaratmalarının önüne geçmek için Trans-Caucasia'da Iberialılar ve Albanialıları boyunduruk altına almışlardır: böylece kuzeyden gelebilecek tehdit bertaraf edilmiştir.[61] Kuzey kabilelerinin boyun eğmesinden korkuya kapılan Armenia kralı II. Artavasdes Roma ile ittifakı yenilemiştir.[62] Hiç şüphesiz eğer Antonius ele geçirirse Parthia'dan ve yine aynı isimli kralla yönetilen özellikle Media Atropatene ülkesinden payına düşecek olanların ümidi içindeydi.

Diğer taraftan Antonius, Crassus'un hatalarını tekrar etmek istememiştir. Hazırlıklarını tamamladığı dönem itibariyle Parthlara karşı operasyonları yürütebilecek gerek sayı gerekse nitelik açısından en güçlü orduyu oluşturmuştur. Zeugma'da topladığı yüz bin asker ve ağır kuşatma makinalarını taşıyan üç yüz vagonla Arakses Nehri vadisi boyunca ilerlemeye başlamıştır.[63] II. Artavasdes'in altı bin süvari ve yedi bin piyade askeriyle bu müttefik güçlerine destek verdiği aktarılmaktadır.[64] Antonius, Crassus'un hatasına düşmeyerek Mesopotamia ovaları yerine Parthların *kataphraktes* birliklerine karşı daha başarılı olabileceğini ve istediği şartlarda savaşabileceğini düşündüğü dağlık Armenia boyunca bir rota çizmeyi tercih etmiştir. Müttefiki II. Artavasdes'den alacağı desteği de dikkate almış, onun bölgeyi ve düşmanı tanımasının avantajını kullanarak kendisine rehberlik etmesini kabul etmiştir. Hedefte Media Atropatene ülkesi vardır.[65]

Dolayısıyla Antonius, doğrudan Parthların Mesopotamia'daki başkenti Ktesiphon üzerine yürümek yerine, şaşırtma bir taktikle Urmia Gölü'nün güneyinde ovalık alanda bir yerde bulunan Phraaspa kentini almayı ümit etmiştir. Burada Media kralı Artavasdes'in eşleri ve çocukları bulunmaktaydı.[66] Bu sırada Parthların müttefiki Artavasdes, IV. Phraates'e destek vermek için sınırlarının dışına çıkarak iktidar bölgesini terk etmişti. IV. Phraates ise, göründüğü kadarıyla daha güneyden bir Roma ilerleyişi beklentisi içinde, hâlâ Mesopotamia'da bulunmaktaydı. Antonius, kralın da terk etmesini fırsat bilerek Atropatene'deki bütün kentleri kolaylıkla ele geçireceğini düşünmüştür. Öncelikle Phraaspa'yı hızla ilerleyerek kuşatmak için kuşatma makinalarını ve bazı erzaklarını geride bırakmış ve bunların korunması için Oppius Statianus komutasındaki on bin askerini görevlendirmiştir.[67] Ordusunun geri kalanıyla Phraaspa'ya ulaşarak kenti kuşatmaya başlamıştır. Dio, Antonius'un Phraaspa'yı ele geçirme harekâtının boş bir uğraş olduğunu, çünkü hem IV. Phraates hem de Medialı Artavasdes'in kalenin surlarının güçlü olduğunu ve çok sayıda askerle iyi savunulduğunu bildiğine işaret etmektedir.[68] Halbuki Huzar'ın savunduğu gibi, Antonius'un planı sağlamdı; Phraaspa'ya saldırarak Parthları lejyonlarının savaşmaya alışkın olduğu kısa sürede sonuçlanacak bir meydan savaşına çekmeyi ve büyük bir zafer kazanmayı ümit etmekteydi.[69] Muhtemelen Parthları arkadan çevirerek ve müttefiklerinin kentlerini kuşatarak vur-kaç taktiklerinden mahrum bırakmayı planlamaktaydı. Böylelikle Antonius, IV. Phraates'i tek bir kitlesel savaşta yenerek hızlı bir zafer ilan edebilir ve Octavianus ile hesaplaşmak üzere Roma'ya geri dönebilirdi.

Ancak Antonius'un böylesine güçlü ve iyi savunulan bir kale için özellikle kuşatma makinalarını ve erzakları geride bırakma kararı seferin başarılı bir şekilde sonuçlanmasına darbe indirmiştir. Gerekli kuşatma makinaları ve erzaklar olmadan, Antonius kenti ele geçirmede dezavantajlı bir durumu düşmüştür. Daha da kötüsü Parth kralı çok geçmeden kuşatma alanına ulaşmış, Parth ve Atropatenelilerden oluşan bir birlik göndererek komutası altındaki iki lejyonuyla birlikte geride bırakılan Statianus'u bozguna uğratmış ve öldürtmüştür. Antonius'un vasal Pontos kralı Polemo da esir düşmüş, baş müttefiki II. Artavasdes durumu ümitsiz görerek, savaşın en kızıştığı anda savaş alanını terk ederek krallığına geri çekilmiştir.[70] Bütün bu terslikler

[60] Plut. *Ant*. XXXVII.2; Cass. Dio XLIX.24.5.

[61] Cass. Dio XLIX.24; Strab. XI.3.5.

[62] Cass. Dio XLIX.25.1.

[63] Plut. *Ant.* XXXVII.3: altmış bin Romalı piyade, Hispania ve Gallia'daki Iberialılar ve Keltlerden oluşan on bin süvari, Armenia ve diğer Doğu müttefiklerinden otuz bin atlı ve hafif silahlı birlikler. Ayrıca bkz. Farrokh 2007: 144-145; Tarn 1932: 76.

[64] Plut. *Ant*. XXXVII.3.

[65] Plut. *Ant.* XXXVII.1-2; XXXIX.1; Cass. Dio XLIX.23-25.1.

[66] Plut. *Ant.* XXXVIII.2 (Φραάτα); Cass. Dio XLIX.25.3 (Πραάσπα). Aynı zamanda Strabon (XI.13.3) Antonius tarafından Vera (Οὔερα) adlı bir kalenin kuşatılmasından bahsetmektedir ki, burası Phraaspa olarak tanımlanmaktadır. Phraaspa'nın tam yeri bilinmemektedir. Bilim adamlarının çoğu burasının tahkim edilmiş Taht-ı Süleyman olduğunu savunmaktadır (Debevoise 1938: 125-126; Syme 1995: 81). Sherwin-White (1984: 313-314), Phraaspa'nın küçüklüğü yüzünden Taht-ı-Süleyman olarak tanımlanmasını reddetmektedir ve Antonius'un kuşattığı kentin Myanduab veya Saqqiz'da aranması gerektiğini belirtmektedir. Antonius'un seferi sırasında izlediği yolla ilgili olarak bkz. Reinhold 1988: Fig. 1.

[67] Cass. Dio XLIX.25.2-3; Plut. *Ant.* XXXVIII.2.

[68] Cass. Dio XLIX.25.3.

[69] Huzar 1978, 176.

[70] Plut. *Ant.* XXXVIII.2-XXXIX.1; Cass. Dio XLIX.25.3-X-

Antonius'u Phraaspa Kuşatması'ndan vazgeçmeye, daha kısa ve dağlık bir yoldan yirmi yedi günlük bir yürüyüşten sonra MÖ 36 yılı Kasım ayında Armenia'da Artaksata'ya geri çekilmeye zorlamıştır.[71]

Parthlar ise akıllıca hareket ederek bu geri çekilme esnasında Antonius'un ordusunu vur-kaç taktikleriyle sürekli olarak taciz etmişlerdir. Plutarkhos, Parth saldırıları altında Antonius'un ordusunun yavaş yavaş yok edilmesi hakkında şunları aktarmaktadır:

"Gelmiş olduğu yol üzerinden ordusunu geriye doğru götürürken ki, burası ağacı olmayan düz bir ülkeden geçmekteydi, Parth geleneklerini çok iyi bilen ve kuşatma makinalarıyla ilgili savaşta Romalılara hâli hazırda sadakat göstermiş Mardia ırkından olan bir adam Antonius'un yanına gelmiş ve geri çekilirken sağ tarafındaki tepelere yakın gitmesi ve yüklü lejyoner ordusunun çıplak ve geniş arazilerde çok fazla sayıda atlı okçuların hedefine açık hâle getirilmemesi konusunda ısrarcı olmuştur. [2] O [IV. Phraates], kuşatmayı kaldırması için dostça müzakerelerle onu [Antonius'u] ikna ettiğinde Phraates'in tasarlamış olduğu şeyin tamda bu olduğunu söylemişti; kendisi [Mardialı] orduyu daha kısa ve daha fazla yiyecek-içecek sağlayan bir yoldan götürebileceğini bildirmiştir. Antonius bunu işittiğinde onunla istişarede bulunmuştur. Bir ateşkes anlaşması yapıldığından Parthlara güvenmediği imajını vermek istememiştir…[3] …Antonius üçüncü günde Parthları tamamen düşüncesinden çıkardığında ve kendisine güvendiğinden dağınık düzende ilerlerken, Mardialı bir suyolunun yakın zamanda yıkılmış olduğunu ve büyük miktarlarda suyun, yürüyüşün yapılması gereken yola doğru aktığını görmüştür. [4] O, düşman yakın olduğundan, bunun Parthların işi olduğunu anlamış, nehri yollarına doğru akıtarak Roma ilerleyişini engellediklerini düşünmüş ve Antonius'a dikkatli ve tetikte olması konusunda ısrarla tavsiyede bulunmuştur. Antonius, tam lejyonerlerini düzene sokarken, mızrakçılarının ve atıcılarının düşman içine dalarak hücuma geçmelerini planlarken Parthlar gözükmüş ve karmaşa yaratmak için atlarıyla [Roma ordusunun] etrafında koşuşturmaya başlamışlardır. [5] Roma hafif silahlı birlikleri ne zaman Parthlara saldırsalar, Parthlar oklarıyla ağır yaralar verdirebilmekteydiler; ancak Romalıların kurşun mermileri ve mızraklarından daha fazlasına maruz kalabilmekte ve böylece geri çekilmekteydiler…44. [Parthlar], hâli hazırda yorgun düşmüş ve emirlere uymama eğilimi gösteren düşmana karşı zaferleriyle, öylesine yücelmiş ve öylesine Romalılardan nefret etmişlerdi ki, hattâ onların kamplarının yakınına açıktan ordugâhlarını kurmuşlardır, böylelikle çok geçmeden boş çadırları ve kaçakların yüklerini talan etmeyi ümit etmekteydiler. [2] Gün ağardığında kırk binden çok daha fazla atlı askerle saldırıya geçmek için toplandıkları söylenmektedir. Hattâ kralları kendi özel hizmeti için görevlendirilen askerleri bile göndermiştir, çünkü o gözle görülür ve kesin bir zafer elde etmek istemektedir. Kralın kendisi ise asla savaş meydanına gelmemiştir. Bunun üzerine Antonius, askerlerine nutuk atmayı arzulayıp gözlerinde daha fazla şefkat elde edebileceğini düşünerek kara bir cüppe giymiştir, ancak dostları ona karşı çıkmışlar ve o böylelikle bir generalin mor elbisesini giyerek gelmiş ve nutuk konuşmasını yapmıştır, muzaffer olanları övmüş, kaçmış olanlara sitem etmiştir…45… [2] Romalılar bazı uçurumlu tepelerden inerlerken yavaşlamışlar ve Parthlar bunu fırsat bilerek saldırmış ve vurmuşlardır. Bunun üzerine kalkan taşıyıcıları birden bire dönmüşler, hafif silahlı birlikleri sıraları içine almışlar, bu arada kendileri diz üstüne çökerek kalkanlarını onların önlerine uzatmışlardır. İkinci sıra kalkanlarını birincisinin başlarının üzerine uzatmış ve sonraki sıra da aynısını yapmıştır. Sonuçta bir çatı [*testudo*] gibi görünüm oluşmuştur; **g**öze çarpan bu manzara oklar karşısında korunmalarının en etkilisi idi, oklar üzerlerinden süzülerek gitmekteydi… [4] Orduyu aynı zamanda açlık vurmuştur…49. Parthların okları arka sıralara düştüğünde, gün hâli hazırda ağarmaktaydı, ordu belli bir düzene ve sessizliğe kavuşmaktaydı ve hafif silahlı birliklere çatışma için işaret verilmişti. Silahlı adamlar da tekrar kalkanlarıyla birbirlerini kapatmışlardı… [2] Ön sıralar az az bu usulle ilerlemiş ve nehir gözükmüştü. Antonius, nehrin kenarında düşmana karşı koymak için atlılarını sıraya dizmiş, hastalıklı ve beceriksiz askerlerini öne yerleştirmiştir…[3]…Altıncı günde onlarla yapılan son çatışmadan sonra Media ve Armenia arasındaki sınırı oluşturan Arakses Nehri'ne gelmişlerdir. 50. Antonius orada birliklerinin sayısını gözden geçirmiş, yirmi bin piyade ve dört bin süvarisinin yok edildiğini görmüştür; hepsi düşmanlarının elinde değil, yarısından fazlası hastalıktan ölmüştü. Phraata'dan yirmi yedi gün yürümüşlerdi ve on sekiz çatışmada Parthları yenilgiye uğratmışlardı, ancak kesin veya daimi zaferler kazanamamışlardı… [2] ….Her şeyin ötesinde bu durumda Armenialı Artavasdes, savaşı sonlandırmak için Antonius'u gerekli güçten mahrum bırakmıştı. Onun tarafından Media'dan çekilen, Parthlar gibi teçhizatlı ve onlar gibi savaşmaya alışkın on altı bin süvari elde olsaydı ve Romalılar savaşan düşmanı bozguna uğrattıklarında, kaçakları öldürselerdi, düşman kendisini yenilgiden yeniden güçlenebilecek ve işe koyulacak hâle getiremezdi… [3] Buna uygun olarak ordunun tamamı Armenialıdan intikam alması konusunda Antonius'u kışkırttılar…".[72]

LIX.26.1.

[71] Plutarkhos (*Ant.* XXXIX.1-51.2) ve Cass. Dio (XLIX.26.1-XLIX.31.4) Phraaspa Kuşatması'ndan sonraki savaşla ilgili gelişmeleri aktarmaktadırlar.

[72] Plut. *Ant*. XLI.1-L.3.

Frontinus ise bir meydan savaşına girişmediklerinden Roma askerlerinin Parthlara karşı savaşta büyük zorluk yaşadıklarını ve *testudo* düzeni ile bunun üstesinden gelmeye çalıştıklarını şöyle bildirmektedir:

"Marcus Antonius, Parthlarla savaşa giriştiğinde ve onlar sonsuz sayıda oklarıyla ordusunu ok yağmuruna tuttuklarında, o ordusuna durma ve *testudo* düzeni oluşturma emri vermiştir. Oklar askerlere zarar vermeden bu düzenin üstünden geçmiş ve düşmanın ok teçhizatı çok geçmeden tükenmiştir".[73]

Bu metinler dikkate alındığında IV. Phraates'in, barışçıl bir şekilde ayrılmasına müsaade edeceği konusunda söz vermesine rağmen, Antonius'a saldırdığı iddia edilmektedir.[74] Antonius ise en azından *testudo* düzeni taktiği sayesinde ordusunu tamamen yok olmaktan kurtarmıştır. Bu taktik sayesinde Parthlar lejyonlarla yüz yüze savaşmaya zorlanabilmekteydi; çünkü onların ok saldırıları *testudo* ile etkisiz hâle getirilebilmekteydi.[75] Romalı askerler birbirlerine sokulup sarılmakta, en keskin fırlatıcıları saptırabilecek sağlam bir kalkan duvarı oluşturmak için kafaları üzerinde kalkanlarını yükseltebilmekteydiler. Buna rağmen Parthlar kapsamlı bir meydan savaşından kaçınmışlar ve yıpratma savaşlarıyla hedeflerine ulaşmasını bilmişlerdir. Plutarkhos, aynı zamanda Romalıların geri çekilmeleri esnasında Parth okçularına karşı kurşundan misketler kullandıklarını bildirse de katapultlarına değinmemektedir.[76] Bu durum büyük olasılıkla onların, daha savaşa başlamadan önce, yukarıda da belirttiğimiz üzere, katapultlarını kaybettiklerini teyit etmektedir.

Sonuçta Roma ordusu Armenia yürüyüşü esnasında Parth baskınları ve açlık yüzünden ciddi kayıplara maruz kalmıştır. Yukarıda aktardığımız metinde vurgulandığı üzere Antonius'un ordusundan yirmi bin piyade ve dört bin süvari askerî zayiata uğramıştır. Yine de birliklerin tam zayiat sayısı, antik kaynakların bu konuda farklı bilgiler vermesinden dolayı, kesin olarak belirlenememektedir.[77] Antonius'un yenilgisinde Parthların savaş taktiklerinin etkili olduğu açıkça ortadadır. Onun karşısında Caesar'ın Gallia'da karşı karşıya geldiği gibi kabilelerden toplama bir ordu değil birleşik bir imparatorluk ordusu bulunmaktaydı. Ayrıca Antonius Roma ordusu için uygun bir arazide savaşmayı başaramamış, düşmanını teste tabi tutamamış, uzayan sefer için masrafları yeterince karşılayamamış, dolayısıyla durumu esaslı okuyamamasından askerlerinin de cesaretlerini yitirmesiyle savaşı kaybetmiştir.[78] Birde bunlara yukarıda aktardığımız üzere II. Artavasdes'in onu savaşın en ciddi çatışmalarının gerçekleştiği sırada yarıyolda bırakması eklenmelidir.

Modern kaynaklarda çok fazla üzerinde durulmasa da, Antonius'un en ciddi darbeyi Octavianus'dan yediğini söyleyebiliriz; çünkü Octavianus'un Antonius'a ihanet etmesi için Armenia kralı ile gizli bir anlaşma yapmış olması ihtimali yüksektir. Dio, Antonius MÖ 34 yılında Armenia'ya geri döndüğünde ve orasını fethettiğinde, Octavianus'un kendisinin "…gizlice onunla [II. Artavasdes ile] Antonius'a zarar vermek maksadıyla iletişim hâlinde olduğunu ve aynı zamanda Antonius'un zafer kazanmasını istemediğini" bildirmektedir.[79] Dolayısıyla Octavianus'un II. Artavasdes'i Antonius'un intikam almasından korumak istediğine işaret edilmektedir. Dio, Octavianus'un Antonius'a ne zaman ve nasıl zarar vermeye çalıştığını detaylandırmasa da, büyük olasılıkla onun Antonius'un Parth Seferi'nde başarısız olması yönündeki gizli görüşmelerini ima etmektedir. Octavianus, muhtemel bir Parth zaferi Antonius'un Roma'da tek adam olmasının yolunu açacağından, böyle bir engelleme girişiminde bulunmuş olabilirdi. Aslında onun amacı hem Roma iç savaşında Antonius'u bertaraf etmek hem de onun aracılığıyla Parthlara belli derecede darbe indirmek olmalıdır; böylelikle zayıf düşen Parthlar, Labienus örneğinde olduğu gibi, Euphrates'in batısındaki Asia kentlerinden ve topluluklarından haraç veya vergi toplamak gibi yeni girişimlerde bulunmayacaklardı ve barış yapmayı tercih edeceklerdi. Nitekim Octavianus'un bu amacında başarılı olduğunu göreceğiz.

Antonius, Octavianus'un II. Artavasdes'i gizliden koruma çabalarına rağmen, Armenia kralından intikam almak için MÖ 34 yılında ikinci bir sefer başlatmaya karar vermiştir. Bu seferden elde edeceği zaferle birlikte,

---

[73] Frontin. *strat.* II.3.15.

[74] Cass. Dio XLIX.27.4-28.1.

[75] Cass. Dio XLIX.29.2-3; Plut. *Ant.* XLV.

[76] Campbell 2011, 697.

[77] Velleius (II.82.2-3), askerlerin dörtte birinin öldüğüne inanmaktadır. Florus (*epit*. II.20.10) ise on altı lejyondan ancak üçte birinin geri dönmeyi başardığını bildirmektedir. Aynı zamanda Livius (*perioch*. 130), iki lejyonun kaybından bahsetmektedir. Muhtemelen Livius veya onun özetleyicisi, general Statianus ile birlikte yok olan sadece iki lejyonu dikkate alarak böyle bir bildirimde bulunmuşlardır. Oysaki Antonius'un geri çekilme esnasında da epeyice kayıp verdiği açıkça ortadadır. Armenia'da kendisini emin hissetmemiş, sayı ve erzak kıtlığı yüzünden ve bu yönde takviye yapması beklentisinden Armenia kralından intikam almaya da cesaret edememiştir; buradan kar fırtınası altında Syria içine çekilirken de sekiz bin ek asker zayiatı vermiştir (Plut. *Ant*. LI.1; Cass. Dio XLIX.31.1-2; Vell. II.82.3). Łuć (2016: 55), Antonius'un enerjisi ve cesareti sayesinde bunun başarılı bir geri çekilme olduğunu ve onun itibarına zarar getirmediğini iddia etmektedir. Ancak Roma yanlısı olma ihtimali yüksek olan antik kaynakların iyi okunması gerekmektedir; sonuçta bu bir yenilgidir ve Antonius bundan sonra Parthia ülkesine doğrudan saldırmaya cesaret edememiş, hedefini sadece Armenia ile sınırlandırmıştır.

[78] Huzar 1978: 177-179; Sherwin-White 1984: 312-320; Roberts 1988: 252-259.

[79] Cass. Dio XLIX.41.5.

aynı zamanda hezimetle sonuçlanan Media Atropatene seferini takiben itibarına verilen zararı bir dereceye kadar tamir etmiş olacaktır. Antonius, bu seferle II. Artavasdes'e karşı tavır almakta haklıdır.[80] Ancak bazı antik yazarların Antonius'un bakış açısını yansıtması ve olaya önyargı ile yaklaşma ihtimali de söz konusu olabilir. II. Artavasdes açısından meseleye, iki büyük süper güç arasındaki meselelere pragmatik açıdan yaklaşan ve dolayısıyla güç dengelerine göre hareket etmek zorunda kalan bir kral olarak da yaklaşılabilir. Onun, Antonius'un Phraaspa Kuşatması sırasında başarısız olduğunu gördüğü anda Parth misillemesi korkusuyla güçlerini derhal geri çekmesi de, bu yöndeki tavrını yansıtabilir.[81]

Buna rağmen, II. Artavasdes'in Antonius'a karşı ihanet durumu ağır basmaktadır; çünkü Dio, onun Octavianus ile Antonius'a karşı işbirliği yaptığını dile getirmektedir. Antonius, antik kaynaklarda vurgulanmasa da, büyük olasılıkla bu gizli işbirliğinin farkına varmıştı. O, seferine yeniden başlama kararı aldığında, kafasındaki ilk amaç intikam almak ve hattâ Armenia tahtına kendi oğlunu atayarak vasal bir krallık hâline dönüştürmekti. Böylelikle Antonius Armenia meselesini hallettikten sonra Parthlarla yeniden savaşa girişebilecekti.[82] Bu arada Antonius için sefere başlamadan önce MÖ 35 yılında yeni bir fırsat doğmuştu. Media kralı Artavasdes taraf değiştirmek istiyordu. Kral Artavasdes, önceki yıl esir alınmış olan Pontoslu Polemo'yu Antonius'a ittifak yapmak için elçi olarak göndererek Parthlara karşı düzenlenebilecek yeni saldırıda süvari desteği vereceğini vaad etmişti. Onun taraf değiştirmek istemesinin sebebi ise, IV. Phraates ile Roma baskınından elde edilen ganimetlerin paylaşımı meselesinde anlaşamamalarıydı. Bu gelişmeden memnun kalan Antonius, daha sonra Polemo'ya Küçük Armenia'yı vererek ödüllendirecektir.[83]

Antonius, başlangıçta Armenia kralını Mısır'a davet ederek onu tuzağa düşürmek istemiştir. Onun bu tuzağa düşmemesi üzerine Armenia Seferi için hazırlıklara başlamıştı.[84] Bu muazzam bir girişimdi. MÖ 34 veya MÖ 33 yılı itibariyle, eskisi kadar güçlü olmasalar da, lejyonlarının on altısının tamamı Armenia'da pozisyon almış olacaktı.[85] Antonius, Media kralı Artavasdes ile Arakses Nehri üzerinde buluşmak için Mısır'dan yola çıkmıştı.[86] Ancak Antonius, Octavianus'un kızkardeşi olan karısı Octavia'nın para, erzak ve iki bin askerle Doğu'ya geldiğini işittiğinde, aniden seferini durdurmuş ve Mısır'a geri dönmüştür. Aslında bu, daha önce MÖ 37 yılında Tarentum'da Octavianus ile yapmış olduğu anlaşma şartlarının çok küçük bir kısmını karşılayabilecek bir yardımdı. Antonius onun eve geri dönmesini istemiş ancak hediyelerini kabul etmiştir.[87] Plutarkhos'un aktardığına göre ise Octavianus'un bu buluşmaya izin vermesinin sebebi, Antonius'un kızkardeşini aşağılayacağına kanaat getirmesi ve bunun da savaş için bahane oluşturacağıdır. Dolayısıyla Octavianus'un kafasındaki savaş niyeti bu noktada ifşa edilmektedir ve artık Antonius ile arasındaki bağ tamamen kopmuştur. Antonius mektup göndererek Octavia'ya Atina'da kalması emrini vermiştir;[88] artık Octavia ile de bağlantısını kesmiş ve Mısır'da VII. Kleopatra'dan yana olan tavrını ortaya koymuştur. Bu gelişmeler Antonius'un seferinin neredeyse bir yıl ertelenmesine yol açmıştır.

Antonius, II. Artavasdes'i Mısır'a çekmek için ikinci bir teşebbüste daha bulunmuştur. MÖ 34 yılının başlarında Dellius'u, II. Artavasdes'in kızlarından birisi ile VII. Kleopatra'dan olma oğlu Aleksandros arasında Mısır'da evlilik törenine davet etmek için, Armenia'ya göndermiştir. Aslında bu Parthlarla işbirliği yaptığı düşünülen II. Artavasdes'in ele geçirilmesi için planlanan bir komplodur.[89] Bu da başarısızlığa uğradığında, Antonius'un kendisi seferle Armenia'nın batısında Nikopolis kentine gelmiş ve yeni bir Parth savaşının planlamasını yapmak için kralı buraya davet etmiştir. II. Artavasdes, bu durumdan da şüphelenmiş ve gelmemiştir. Daha sonra Antonius onu Artaksata'dan uzaklaştırmak için çeşitli yöntemler denemiştir; kralın arkadaşları aracılığıyla (*hetairoi*; belkide *naksarars* olarak bilinen Armenia soyluları) bir yandan hoşa gidecek rüşvetler ve üstelemelerle zeytin dalı uzatırken, diğer taraftan Artaksata üzerine güçlü ve hiddetli bir saldırı gerçekleştireceği tehdidiyle aba altından sopa göstermiştir. Nihayetinde II. Artavasdes'i karargâhına gelmeye ikna etmiştir, burada kral derhal tutuklanmış ve kraliyet hazinelerinin tutulduğu kaleye prangalar olmadan götürülmüştür. Ancak Antonius'a koruyucuları tarafından en azından başlangıçta bu hazinelerin muhteviyatı gösterilmemiştir.[90] Orosius kısa anlatımında Antonius'un gerçekte bu hazinelerin bazısını talan etmeyi başardığını ileri sürerken,[91] Plinius Akisiline eyaletindeki Anaïtis (Anahita) Tapınağı'na saygısızlık yapıldığını kaydetmektedir ki,[92] burada Antonius'un askerlerinin bazısı tanrıçanın altın heykelini parçalamışlar ve parçalarını kendi aralarında bölüşmüşlerdir. Armenia Seferi'nin böylesine eylemlerle talana da dönüştüğü görülmektedir.[93]

[80] II. Artavasdes karşıtı görüş için özellikle bkz. Strab. XI.13.3-4. Bu yöndeki modern tartışmalar için ayrıca bkz. Roberts 1988: 249; Huzar 1978: 179.
[81] Bu yönde tartışmalar için bkz. Patterson 2015: 89.
[82] Cass. Dio XLIX.32.3; 33.3.
[83] Plut. *Ant*. LII; Cass. Dio XLIX.33.1-2; 44.3.
[84] Cass. Dio XLIX.33.3.
[85] Plut. *Ant*. LVI.1.
[86] Plut. *Ant*. LII.2.
[87] Cass. Dio XLIX.33.3-4.
[88] Plut. *Ant*. LIII.1.
[89] Debevoise 1931: 74.
[90] Cass. Dio XLIX.39.2-6.
[91] Oros. *hist*. VI.19.3.
[92] Plin. *nat*. XXXIII.82-83.
[93] Schieber 1979: 118.

Bu gelişmeler üzerine bazı Armenialılar sürpriz olmadığı üzere Roma işgaline direnç göstermişler, II. Artavasdes'in oğlu Artaksias etrafında toplanarak onu kral olarak seçmişlerdir. Bunun üzerine Antonius, II. Artavasdes'i gümüş (veya altın) prangalara vurdurmuş ve Artaksias ile mücadeleye girişmiştir. Dio detaylarını vermese de, Antonius elindeki on altı lejyonla Artaksias'ın üstesinden gelebilecek beceriye sahipti. Bunun üzerine Artaksias da hazır olmadığını düşünerek başka bir zamanda savaşmak için Parthlara sığınmıştır. Sonrasında Antonius işgali devam ettirmesi için Canidius'u emri altındaki lejyonlarıyla Armenia'da bırakmıştır. Kendisi mahkûmlarını, II. Artavasdes, karısı ve ailesini yanına alarak pek çok ganimetle birlikte Aleksandria'ya geri dönmüştür. Antonius, MÖ 34 yılının sonlarında at arabası üzerinde mahkûmlarını VII. Kleopatra'ya sunarak Aleksandria'da Roma zaferi benzeri bir tören düzenlemiştir.[94] Plutarkhos, yeri dikkate alındığında, bu zafer kutlamasının Roma'yı gücendirdiğini bildirmektedir.[95] Bu kutlama sonrasında veya kutlamaların bir parçası olarak VII. Kleopatra'nın çocuklarına "Aleksandria Bağışlamaları" adı altında toprak dağıtımı gerçekleştirilmiştir.[96] Plutarkhos, bu törenle Antonius'un VII. Kleopatra'dan olma altı yaşındaki genç oğlu Aleksandros Helios'a Antonius tarafından fethedilir fethedilmez Media, Armenia ve Parthia ülkelerinin, Dio ise Armenia ile birlikte Fırat'ın doğusundan India'ya kadar olan bölgenin verildiğini bildirmektedir. Törende ayrıca Aleksandros'a Armenia/ Media elbisesi giydirilmiştir.[97]Aleksandros aynı zamanda Media kralı Artavasdes'in kızı Iotape ile evlendirilmeye çalışılmıştır.[98] Bu hareketle Parthlara çok daha kolay saldırı yapılabilmesi ümit edilmekteydi. Ayrıca Antonius, MÖ 32 yılında bir gümüş *denarius* bastırmış ve arka yüzünde ANTONI ARMENIA DEVICTA (Armenia'yı Fetheden Antonius) ilan edilmiştir.[99] Dolayısıyla Armenia, MÖ 32 yılına kadar Antonius'un doğrudan kontrolü altında kalmıştır. Antonius, Octavianus ile savaş durumu kesinleştiğinde, iki yıl burayı askerî vali olarak yöneten[100] Canidius'a güçlerini geri çekmesi ve onları batıya getirmesi emrini vermiştir.[101] O aynı zamanda Medialı Artavasdes'e ödünç verdiği birliklerini de geri çağırmış, onu Parthlar ve müttefiki Artaksias'ın merhametine bırakmıştır.[102]

Antonius birliklerini geri çağırır çağırmaz, Parthlar tarafından desteklenen Artaksias Media Atropatene'ye saldırmıştır. Artaksias Armenia'yı ele geçirmiş, böylelikle Armenia yeniden Parth egemenliğine girmiştir.[103] Sonrasında Parthia'da ortaya çıkan ve savunmasını zayıflatan iç çatışma durumu Roma'yı rahatlatmıştır. IV. Phraates, MÖ 31 yılından MÖ 25 yılına kadar kendisine karşı ayaklanan rakibi I. Tridates ile taht mücadelesi içine girmiştir. Parthlar büyük ihtimalle bu iç çatışma yüzünden Octavianus ve Antonius / VII. Kleopatra arasında gerçekleşen ve Antonius'un yenilgisiyle sonuçlanan MÖ 2 Eylül 31 yılındaki Actium Deniz Savaşı'nda tarafsız kalmıştır. IV. Phraates taht iddiasında bulunan I. Tridates ile haddinden fazla meşgul olduğundan çatışmanın sonucunu beklemeyi tercih etmiş olmalıdır. Nihayetinde I. Tridates (MÖ ca.30-25), mücadeleyi kazanmış ve kendisini Parth tahtına yerleştirmiştir. I. Tridates, Octavianus ile ilişkileri geliştirmiştir. Octavianus'un Parthia'nın iç problemlerine bir dereceye kadar müdâhil olduğu, daha önceden MÖ 53 ve MÖ 36 yıllarında Parthlara karşı gerçekleşen savaşlarda kaybedilen Roma sancaklarını yapılan anlaşmayla MÖ 20 yılında geri aldığı görülmektedir. Sonuçta Octavianus da mantıklı hareket ederek ve Parthların çetin bir düşman olduğunun farkına vararak Pompeius gibi barış yapmayı tercih etmiştir. Aradan epeyi bir zaman geçtikten sonra Nero'nun iktidarı (MS 55-66) sırasında da Armenia ve Mesopotamia'ya Roma orduları seferler düzenlemiştir. Sadece Roma imparatorları Traianus ve Septimius Severus, MS II. yüzyılın başlarında ve sonlarında düzenlenen seferlerle bu topraklarda Parthlara karşı ciddi şekilde toprak ilhakları gerçekleştirmeyi başarsalar da,[104] Parthlar karşısında tam egemenlik elde edememişlerdir.

---

[94] Cass. Dio XLIX.39.6-40.4; Plut. *Ant*. 50.4; Vell. II.82.3-4. Balbuza (2016: 90 *vd.*), bu ilgili antik kaynaklar üzerinde değerlendirme yaparak bu olayın bir Roma *triumphus*u mu yoksa Dionysos tören alayı mı olduğu konusundaki tartışmalara yeni bir bakış açısı getirmekte, aslında burada her iki tören özelliğinin de sergilendiğini savunmaktadır. Daha sonra VII. Kleopatra, muhtemelen MÖ 30 yılında, Actium yenilgisinden sonra, hapiste tutulan II. Artavasdes'i öldürtmüş ve desteğini almak gayretiyle onun kellesini Media kralı Artavasdes'e göndermiştir (Cass. Dio LI.5.5).

[95] Plut. *Ant*. L.4. Diğer antik kaynaklar ve ayrıca tartışma için bkz. Patterson 2015: 92, dipnot 42.

[96] Diğer taraftan bu bağışlamaların tarihî gerçekliği yansıtmadığı, Octavianus'un Antonius'u kötüleme propagandasının bir parçası olduğu konusundaki tartışmalar için bkz. Patterson 2015: 95 *vd*.

[97] Taksimatlar için bkz. Plut. *Ant*. LIV.3-6; Cass. Dio XLIX.40.2-41.3. VII. Kleopatra Mısır'daki taksimat töreni sırasında ikizleri Aleksandros ve Kleopatra'ya, rakibi Parth krallarının kullandığı, evrende sonsuz ve devamlı gücü temsilen Helios (Güneş) ve Selene (Ay) unvanlarını vermiştir (Volkmann 1953: 117). Antonius bu taksimatlarla, Doğu'yu kendi liderliğindeki Roma İmparatorluğu ile birleştirmeyi amaçlamaktaydı. Bu bağlamda topraklarını paylaştırarak Parth Kralı'na meydan okumaktaydı. Bu sebeple taksimatlar sırasında gerçekleştirilen Dionysos tören alayında Parth kralı, Seleukos Krallığı'nı meşru olmayan yollarla işgal etmiş birisi olarak tasvir edilmiştir. Böylelikle Antonius birleşik Roma İmparatorluğu'nun tek yöneticisi olma yolunda Octavianus ile kesin olarak gerçekleşmesi beklenen savaş öncesi kendi propagandasını yapmakta ve daha fazla taraftar sağlamayı amaçlamaktaydı.

[98] Cass. Dio XLIX.40.2; XLIV.2.

[99] Patterson 2015: 92.

[100] Cass. Dio L.6; LIV.7-8; XLIX.39-44.2.

[101] Plut. *Ant*. LVI.1.

[102] Cass. Dio XLIX.44.4.

[103] Cass. Dio XLIX.44; LI.16; Kaya 2004: 80.

[104] Lightfoot 1990: 115-126.

SONUÇ

Parthların Roma'ya karşı yapılan savaşları kazanmasının sebepleri üç ana eksen etrafında sıralanabilir. Bunlardan birincisi Parth devletinin stratejik odak noktasının saldırıdan çok temelde Roma akınlarına karşı direnme ve savunma amaçlı olmasıdır; aslında bu savunma amaçlı stratejileri kendi savaş taktiklerine de uygundur. II. Orodes, MÖ 53 yılında Carrhae Savaşı'nı mutlak bir zaferle kazandıktan sonra bile, MÖ 52 ve MÖ 51 yıllarında Roma varlığına karşı topyekün bir saldırı gerçekleştirerek Roma egemenliğini, Syria, Phoenikia ve Iudaia bölgelerinden tamamen silmek yerine, daha çok Euphrates'in doğusunda, Doğu Akdeniz kıyı şeridinde tutmayı amaçlamıştır. Bunun yanında Parthlar, Carrhae ve Phraaspa örneklerinde olduğu gibi, Romalılarla kendi nüfuz alanları içinde savaşma yoluna giderek kendi istedikleri topografya ve hileli bölgesel ittifaklardan faydalanmasını bilmişlerdir.

İkinci etken, Parth devletinin kendisi de zaman zaman taht değişikliklerinden kaynaklanan istikrarsızlıklar yaşasa da, bunlar Roma Cumhuriyeti iç savaş dönemiyle karşılaştırıldığında çok daha kısa süreli olmuştur; dolayısıyla Parth devleti merkez siyasi çekirdeğinin istikrarını korumayı başarmış ve bu anlamda düşmana karşı tek bir lider altında topyekün seferber olabilmiştir. Parthlar, bununla da kalmayıp Roma iç savaş ortamı liderlik çekişmelerinden ve anlaşmazlıklarından faydalanmasını bilmişlerdir; Doğu seferi sırasında Pompeius ile savaşmak yerine onunla ilişkileri iyi tutmayı tercih etmişlerdir; Parth Seferi hazırlığı yapan Caesar'ın suikaste kurban gitmesinden sonra Pompeius ve onların taraftarları olan Cassius, Brutus gibi cumhuriyetçi liderleri desteklemişlerdir. Destekledikleri taraf MÖ 42 yılında Philippi'de yenilgiye uğrasa da, kendi saflarına sığınan Labienus gibi Romalı bir komutandan faydalanarak, onun liderliğiyle MÖ 40/39 yılında Syria ve Asia kentlerindeki Roma garnizonlarını kendi saflarına çekmişler, büyük ölçekli yağmalama ve haraçla bu kentlerin, ileride gerçekleşeceğini bildikleri Roma'nın Parth Seferi'ne ciddi anlamda maddi destek vermelerinin önüne geçmeyi ve bu seferi dört yıl geciktirmeyi başarmışlardır. Neyseki Antonius, Ventidius gibi tecrübeli bir komutanı sayesinde, Labienus ve II. Orodes'in oğlu Pacorus'un istila harekâtlarını MÖ 39 yılı sonu itibariyle Euphrates'in doğusuna geri püskürtebilmiştir. Ancak Antonius, IV. Phraates'in MÖ 37 yılında tahta geçer geçmez babasını öldürtmesi ve taraftarlarını sürgüne göndermesinden yeterli derecede faydalanamamıştır. Kendisine sığınan Parth soylusu Monaeses aracılığıyla, Labienus örneğinde olduğu gibi, Parth topraklarında benzer bir tahribat gerçekleştirmeyi başaramamıştır. Hattâ Antonius ileride düzenleyeceği seferde yanına, kıskançlığından dolayı başarılı ve tecrübeli komutanı Ventidius'u bile almamıştır. Aslında Antonius'un, zor ekonomik şartlara rağmen, yine Crassus gibi gerektiğinden fazla hırsa kapılarak bu seferi düzenlemesindeki en önemli sebebi, Roma'daki rakibi Octavianus'tur. Antonius, büyük bir Parth zaferiyle ona karşı Roma'daki *auctoritas*ını artırmayı ve Roma'da da tek adam olmayı planlamaktaydı. II. Triumvirlik'in sonlarına doğru Octavianus ile belli konularda anlaşamadığı ve karşılıklı güvenin kalmadığı görülse de, Antonius'un karısı ve Octavianus'un kızkardeşi Octavia'nın aracılığıyla MÖ 37 yılında Tarentum'da zorda olsa bir anlaşmaya varmışlardır. Ancak Octavianus, yapılan anlaşmayla Parthlara karşı kullanmak üzere gerekli olan askerî desteği Antonius'a göndermekten vazgeçmiştir. Hattâ Antonius'un zaferle dönmesini engellemek için Armenia kralı II. Artavasdes ile gizliden mektuplaşarak ihanet etmesini sağladığı anlaşılmaktadır. Bu ihanet gerçekleşecek ve II. Artavasdes, MÖ 36 yılında Phraaspa'da, Parthlarla savaşın en çok kızıştığı anda savaş için en gerekli olan süvari birliklerini geri çekecektir. İhanetin farkına varan Antonius, Octavianus ve karısı Octavia ile bağlantısını tamemen kesmiş, MÖ 34 yılında düzenlediği ikinci bir seferle II. Artavasdes'i tutsak alarak onu daha sonra Aleksandria'da öldürtmüş ve böylece intikamını almıştır.

Parthların Antonius'a karşı savaşı kazanmasındaki üçüncü etken, ağır zırhlı, oklu ve mızraklı atlı birlikleriyle Roma lejyonlarına karşı asimetrik askerî avantaja sahip olmaları ve meydan savaşı yapmaktansa vur-kaç taktikleriyle yıpratma savaşı yürütmeleridir. Antonius, merkezde daha da güçlenen Octavianus'a karşı Parth Seferi'ni bir an önce ve hızla gerçekleştirmeye karar vermiştir. Uzun ve zorlu bir seferle Parthların müttefiki Media Atropatene kralının sarayının olduğu Phraaspa'ya ve bölgedeki kentlere saldırarak Parthları, özellikle onların *kataphraktes* birliklerini, arkadan çevirerek Roma lejyonlarına karşı başarısız olacaklarını düşündüğü dağlık alanlara yakın bir yerde bir an önce meydan savaşı yapmaya zorlamayı planlamıştır. Ancak Antonius daha önceki tecrübelerden, saldırıda bulunduğu düşmanının savunma savaşlarında ne kadar iyi olduğunu ve kolay kolay meydan savaşına girmediklerini okuyamamıştır; topografyayı da pek iyi kavrayamamıştır. Parthları meydan savaşına zorlamak için hedef olarak seçtiği Phraaspa kenti oldukça uzakta ve zorlu bir coğrafyadadır. Aceleci davranıp kuşatma makinalarını geride bırakarak surları güçlü ve çok sayıda asker tarafından korunan Phraaspa'ya saldırması başarısızlıkla sonuçlanmıştır. Topografyayı iyi bilen Parthlar, öncelikle arkada kuşatma makinalarıyla yalnız bırakılan orduyu yok etmişler ve sonrasında da Armenia boyunca geri çekilirken yorgun düşen ve bununla birlikte hastalıklarla da boğuşan Roma ordusuna yer ve zamanı kendileri belirleyerek vur-kaç taktikleriyle büyük zayiat verdirmişlerdir. Roma lejyonları ise, *testudo* savunma taktiğiyle direnmeyi başarabilmiş ve tamamen yok edilmekten kurtulmuştur.

KAYNAKÇA

Antik Kaynaklar ve Kısaltmalar

Amm.Marc. (= Ammianus Marcellinus, Rerum Gestarum Libri)

Ammianus Marcellinus. Trans. J.C. Rolfe I-III. Cambridge, Mass.-London 2000 (The Loeb Classical Library).

App.*Bel.Civ.* (= Appianus, *Bellum Civile*)

The Civil Wars. Trans. H. White. London 1899.

Caes.*Bel.Civ*. (= Caesar, *De bello Civili*)

The Civil Wars. Trans. A.G. Peskett. Cambridge, Mass.-London 1957 (The Loeb Classical Library).

Cass.Dio (= Cassius Dio, *Rhomaika*)

Roman History. Trans. E. Carry, vols. I-IX. London 1914-1927 (The Loeb Classical Library).

Cic.*Att.* (= Cicero, *Epistulae ad Atticum*)

Letters to Atticus. Ed. & Trans. D. R. S. Bailey, vol. I-IV. Cambridge, Mass.-London 1999 (The Loeb Classical Library).

Cic.*Fam*. (= Cicero, *Epistulae ad Familiares*)

Letters to Friends. Ed. & Trans. D. R. S. Bailey, vol. I-III. Cambridge, Mass.-London 2001 (The Loeb Classical Library).

Cic.*Tusc*. (= Cicero, *Tusculanarum Disputationum*)

Tusculan Disputations. Trans. J.E. King. Cambridge, Mass.-London 1971 (The Loeb Classical Library).

Fest.*Brev*. (= Rufius Festus, *Breviarium*)

The Breviarium of Festus. A Critical Edition with Historical Commentary by Cf. J. W. Eadie. London 1967.

Flor.*epit*. (= Annius Florus, *L. Annaei Flori Epitoma De Tito Livio Bellorum Omnium Annorum DCC Libri II*).

Lucius Annaeus Florus. The Two Books of the Epitome, Extracted from Titus Livius, of All the Wars of Seven Hundred Years. Trans. E. S. Foster. London/New York 1929 (The Loeb Classical Library).

Fron.*Epis*. (= M. Cornelius Fronto, *Epistulae*)

Marcus Cornelius Fronto: Correspondence I, II. Trans. C.R. Haines, Harward University Press 1920 (The Loeb Classical Library).

Frontin.*strat*. (= Sextus Iulius Frontinus, *Strategematon*)

The Stratagems and the Aqueducts of Rome. Trans. C. E. Bennett. Ed. M. B. McElwain. London/New York 1980. (The Loeb Classical Library).

Hor.*Odes* (= Quintus Horatius Flaccus)

Horace Odes. Trans. D. West I-III Oxford 1995-2002.

Ioseph.*Ant.Iud*. (= Flavius Iosephus Historicus, *Antiquitates Iudaicae*)

The Jewish Antiquities. Trans. H. St. J. Thackeray, vols. IV-IX. London/ New York 1930-1939 (The Loeb Classical Library).

Ioseph.*Bel.Iud.* (= Flavius Iosephus Historicus, *Bellum Iudaium*)

The Jewish War. Trans. H. St. J. Thackeray, vols. II-III. London/New York 1927-1928 (The Loeb Classical Library).

Iust. (= Marcus Iulianus Iustinus, *M. Iuliani Iustini Epitoma Historiarum Philippicarum Pompei Trogi*)

Epitome of the Philippic History of Pompeius Trogus. Trans. J. C. Yardley. With introduction and explanatory notes by R. Develin. Atlanta, GA 1994.

Liv. (Livius, *Ab Urbe Condita*)

perioch. (= *Ab urbe condita Librorum periochae*)

Livy, *From the founding of the city*. Trans. A. C. Schlesinger, vols. I-XIV. London/New York 1967 (The

Loeb Classical Library).

Lucan.*Bel.Civ.* (= M. Annaeus Lucanus*, Bellum Civile*)

M. Annaei Lucani Belli Civilis Libri Decem. Ed. A. E. Housman. Oxford 1926.

Oros.*hist*. (= Orosius, *Historiarum adversus paganos libri VII*)

Seven Books of History Against the Pagans. Translated with introduction and notes by I. W. Raymond. New York 1936.

Ovid.*Fast*. (= Ovidius, *Fasti*)

Fasti. Trans.J. G. Frazer, vol.V. Revised by G.P. Goold. Cambridge, Mass.-London 2003 (8) (The Loeb Classical Library).

Plin.*nat*. (= G. Plinius Secundus, *Naturalis Historia*)

Pliny the Elder. *The Natural History.* Trans. J. Bostock, London 1855.

Plut. (= Plutarkhos, *Antonius*, *Caesar*, *Crassus*, *Lucullus*, *Pompeius*)

Ant.

Caes.

Cras.

Luc.

Pomp.

Plutarch. Plutarch's Lives. Trans. B. Perrin, vols. I-II: 1914, vols. VII: 1919. Cambridge, Mass.- London, (The Loeb Classical Library).

Polyain.*strat*. (= Polyainos, *Strategemata*)

The Strategems of War. Trans. R. Shepherd. Chicago 1974².

Quint.*Inst*. (= Marcus Fabius Quintilianus, *Institutio Oratoria*)

M. Fabii Quintiliani Institutionis Oratoriae Libri Duodecim. Ed. M. Winterbottom I-II. Oxford University Press 1970.

Servius *Aen*. (= Marius Servius Honoratus, *In Vergilii Aeneidos Libros*)

Servii Grammatici in Vergilii Carmina Commentarii (et scholia quibus commentarius auctus est). Ed. G. Thilo. Leipzig 1184-1887; Hildesheim 1961².

Strab. (= Strabon, *Geographika*)

The Geography of Strabo. Ed. H. L. Jones, vols. I-VIII. Cambridge, Mass.- London 1924.

Suet. (= Suetonius, *Augustus*, *Iulius Caesar*)

Aug.

Iul.Caes.

The Lives of the Caesars. Ed. and Trans. J.C. Rolfe I-II. Cambridge, Mass.- London 1951 (The Loeb Classical Library).

Tac.*ann*. (= Tacitus, *Annales*)

The Annals. Trans. J. Jackson. Cambridge, Mass.- London 1969 (The Loeb Classical Library).

Tac.*Ger.*(= Tacitus, *Germania*)

Tacitus, Germania. Çev. H. Dereli. Ankara 1944.

Vell. (= Velleius Paterculus, *Historia Romana*)

Velleius Paterculus. Roman History. Trans. F. Shipley. Cambridge, Mass.- London 1924 (The Loeb Classical Library).

Zon.*epit.hist*. (= Ioannes Zonaras, *Epitome Historiarium*)

The History of Zonaras: From Alexander Severus to the Death of Theodosius the Great. Trans. E. Lane. London 2009.

Modern Kaynaklar

BALBUZA, K. 2016

"Das Feiern der Besiegung Armeniens durch Marcus Antonius in Alexandria: ein Triumph, eine dionysische Pompe oder eine Feierlichkeit sui generis?", *Marcus Antonius, History and Tradition* (Eds. D. Slapek/ I. Łuć). Lublin: 89-99.

BIVAR, A.D.H. 1983

"The Political History of Iran under Arsacids", *The Cambridge History of Iran III/1: The Seleucid, Parthian and Sasanian Periods* (Ed. E. Yarshater). Cambridge: 21-99.

BROUGHTON, T.R.S. 1938

"Roman Asia Minor", *An Economic Survey of Ancient Rome IV* (Ed. T. Frank). Baltimore: 499-916.

CAMPBELL, D.B. 2011

"Ancient Catapults: Some Hypotheses Reexamined", *Hesperia: The Journal of the American School of Classical Studies at Athens LXXX/4*: 677-700.

CHARLESWORTH, M.P. 1926

"The Fear of the Orient in the Roman Empire", *Cambridge Historical Journal II*: 9-16.

CRAVEN, L. 1920

Antony's Oriental Policy Until the Defeat of the Parthian Expedition. Columbia.

CURRAN, J. 2007

"The Ambitions of Quintus Labienus 'Parthicus'", *Antichthon XLI*: 33-53.

DABROWA, E. 2006

"Marc Antoine, les Parthes et l'Arménie", *Rudiae XVIII*: 341-352.

DEBEVOISE, N.C. 1931

"Parthian Problems", *American Journal of Semitic Languages and Literatures XLVII/2*: 73-82.

DEBEVOISE, N.C. 1938

A Political History of Parthia. Chicago.

DELRIEUX, F./FERRIÈS, M-C. 2004a

"Euthydème, Hybréas et Mylasa: une cité grecque de Carie dans les conflits romains de la fin du Ier siècle a.C. (première partie)", *Revue des Études Anciennes CVI/1*: 49-71.

DELRIEUX, F./FERRIÈS, M-C. 2004b

"*Euthydème*, *Hybréas et Mylasa*: *une cité* grecque de Carie dans les conflits romains de la fin du Ier siècle a.C. (deuxième partie)", *Revue des Études Anciennes CVI/2*: 499-515.

DEMİR, M. 2018

"Carrhae Savaşı'nın (MÖ 53) Sebepleri ve Sonuçları Üzerine Bazı Yeni Değerlendirmeler", *Cedrus VI*: 233-248.

DUBS, H.H. 1941

"An Ancient Military Contact between Romans and Chinese", *American Journal of Philology LXII/3*: 322-330.

FARROKH, K. 2007

Shadows in the Desert: Ancient Persia at War. New York.

HADDAD, C.J. 2014

Formulaic Expressions in official Roman Republican Epistolography Inscribed in Greek (Masters of Research). Sydney.

HALL, J.F. 1996/1997

"The Roman Province of Judea: A Historical Overview", *Brigham Young University Studies XXXVI/3*: 319-336.

HEKSTER, O./KAIZER, T. 2004

"Mark Antony and the Raid on Palmyra: Reflections on Appian, "Bella Civilia" V, 9", *Latomus LXIII/1*: 70-80.

HERSH, C. 1980

"The Coinage of Quintus Labienus Parthicus", *Schweizerische numismatische Rundschau = Revue suisse de numismatique = Rivista svizzera di numismatica LIX*: 41-51.

HÖLBL, G. 2001

A History of the Ptolemaic Empire (Çev. T. Saavedra). London/New York.

HUZAR, E.G. 1978

Mark Antony: A Biography. Minneapolis.

KAYA, M.A. 2004
"Romalılar, Parthlar ve Armenia Krallığı (İ.Ö. 96- İ.S. 4)", *Tarih İncelemeleri Dergisi XIX/1*: 73-86.

KEAVENEY, A. 1982
"The King and the War-Lords: Romano-Parthia Relations Circa 64-53 BC", *American Journal of Philology CIII/4*: 412-428.

LEROUGE-COHEN, C. 2010
"Entre légende monétaire et légende noire: de nouveau sur Q. Labienus Parthicus Imp(erator)", *Historia: Zeitschrift für Alte Geschichte LIX/2*: 176-188.

LIGHTFOOT, C.S. 1990
"Trajan's Parthian War and the Fourth-Century Perspective", *Journal of Roman Studies LXXX*: 115-126.

ŁUĆ, I. 2016
"Marcus Antonius as a Commander and Comrade in Arms", *Marcus Antonius, History and Tradition* (Eds. D. Slapek/ I. Luc). Lublin: 35-58.

MAGIE, D. 2015
Roman Rule in Asia Minor: To the End of the Third Century After Christ I (Rev.ed.). Princeton.

MATTERN-PARKES, S.P. 2003
"The Defeat of Crassus and the Just War", *Classical World XCVI*: 387-396.

MCDERMOTT, W.C. 1982/1983
"Caesar's Projected Dacian-Parthian Expedition", *Ancient Society XIII/14*: 223-231.

MILLAR, F. 1973
"Triumvirate and Principate", *Journal of Roman Studies LXIII*: 50-67.

OSGOOD, J. 2006
"Eloquence under the Triumvirs", *American Journal of Philology CXXVII/4*: 525-551.

PATTERSON, L.E. 2015
"Antony and Armenia", *Transactions of American Philological Assosiation CXLV*: 77-105.

REINHOLD, M. 1988
From Republic to Principate. An Historical Commentary on Cassius Dio's Roman History Books 49-52, 36-29 BC. Atlanta.

REYNOLDS, J. 1982
Aphrodias and Rome. London.

ROBERTS, A. 1988
Mark Antony: His Life and Times. Worcestershire.

SCHIEBER, A.S. 1979
"Antony and Parthia", *Rivista storica dell'antichità IX*: 105-124.

SEAVER, J.E. 1952
"Publius Ventidius. Neglected Roman Military Hero", *Classical Journal XLVII/7*: 275-280+300.

SHERK, R.K. 1969
Roman Documents from the Greek East: Senatus Consulta and Epistulae to the Age of Augustus. Baltimore.

SHERWIN-WHITE, A.N. 1984
Roman Foreign Policy in the East, 168 B.C. to A.D. 1. London.

SULLIVAN, R.D. 1990
Near Eastern Royalty and Rome, 100-30 BC, Toronto.

SYME, R. 1937
"Who was Decidius Saxa ?", *Journal of Roman Studies XXVII*: 127-137.

SYME, R. 1938
"The Allegiance of Labienus", *Journal of Roman Studies XXVIII*: 113-125.

SYME, R. 1995
Anatolica: Studies in Strabo (Ed. A. Birley). Oxford.

TARN, W.W. 1932
"Antony's Legions", *Classical Quarterly XXVI*: 75-81.

TAŞDÖNER, K. 2012
"Romalı Triumvir Marcus Antonius'un Anadolu'da Siyasi Düzenlemeleri", *AÜ Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi XXXI/51*: 209-236.

VOLKMANN, H. 1953
Kleopatra. Politik and Propaganda. Munich.

WYLIE, G.J. 1993
“P. Ventidius - From ‘Novus Homo’ to ‘Military Hero’”,
Acta Classica XXXVI: 129-141.